

”Kielelliset erityisvaikeudet koulunaloitusvaiheessa” - Opas kielihäiriöisten lasten vanhemmille

Kovanen, Anne-Riitta

Laurea-ammattikorkeakoulu
Laurea Tikkurila

”Kielelliset erityisvaikeudet koulunaloitusvaiheessa” -
Opas kielihäiriöisten lasten vanhemmille

Anne-Riitta Kovanen
Sosiaali
Opinnäytetyö
Maaliskuu 2011

Laurea-ammattikorkeakoulu
Laurea Tikkurila
Sosiaalialan koulutusohjelma

Tiivistelmä

Anne-Riitta Kovanen

“Kielelliset erityisvaikeudet koulunaloitusvaiheessa” -Opas kielihäiriöisten lasten vanhemmille

Vuosi	2011	Sivut	41
-------	------	-------	----

Toiminnallinen opinnäytetyöni on opaskirja vanhemmille, joiden lapsella on kielellisiä erityisvaikeuksia koulunaloitusvaiheessa. Toteutin opinnäytetyöni yhteistyössä aivohalvaus - ja dysfasialiiton - meidän perhe menee kouluun - projektin kanssa. Oppaaseen on koottu tietoa kielellisistä erityisvaikeuksista, esiopetuksesta, koulunaloituksesta ja koulunkäynnistä sekä projektissa mukana olleiden perheiden ajatuksista ja tuntemuksista lapsen koulunaloitukseen liittyen. Oppaaseen on koottu myös netti - ja kirjallisuusvinkkejä, joista on helppo etsiä lisätietoa.

Opinnäytetyöni tarve nousi esille Meidän perhe menee kouluun -projektissa. Kielellisistä erityisvaikeuksista koulunaloitusvaiheessa ei ollut aikaisemmin tuotettu vastaavanlaista materiaalia. Tällaisesta oppaasta olisi paljon hyötyä perheissä, jossa lapsella on kielellisiä erityisvaikeuksia, mutta käyttömahdollisuudet oppaalle sopivat ns. tavallisen perheen koulunaloitusvaiheeseen.

Opaskirja on koottu sekä lähdemateriaalin että vanhempien kommenttien avulla, sillä aineistonkeruumenetelmänä käytin avointa haastattelua. Muuna lähdemateriaalina olen käyttänyt kielellisiin erityisvaikeuksiin liittyvää kirjallisuutta, Internet-lähteitä ja projektin henkilökunnalta saatuja materiaaleja. Oppaan ulkoasusta vastasi Aivohalvaus - ja dysfasialiitto.

Opaskirja on suunnattu erityisesti kielihäiriöisten lasten perheille, mutta oppaan monipuolisuuden vuoksi, sitä pystyy hyödyntämään sellaisetkin perheet, jossa ei ole kielellisiä erityisvaikeuksia. Oppaasta on hyötyä myös kielihäiriöisten lasten kanssa työskenteleville ihmisille.

Opinnäytetyöni ansioista ensisijaisesti kielihäiriöisten lasten perheet ovat saaneet järjestelmällisen ja selkeän oppaan, josta he löytävät tietoa heitä askarruttaviin kysymyksiin koulunaloitusvaiheessa. Tarkoituksena on, että tämä opas tulisi olemaan käytössä vielä vuosienkin päästä, koska se on tehty helposti muokattavaksi.

Avainsanat: Kielelliset erityisvaikeudet, koulunaloitus, vertaistuki, opaskirja

Laurea University of Applied Sciences
 Laurea Tikkurila
 Degree Programme in Social Services

Abstract

Anne-Riitta Kovanen

Year	2011	Pages	41
------	------	-------	----

This functional thesis is a guide for parents, whose child has Specific language impairment (SLI) school at the start. I did my thesis in cooperation with Stroke -Our family goes school - project. This guide contains information on Specific language impairment, preschool, school start and parents' opinions and thoughts about their children's school start. The handbook includes web links and literature tips, which you can find more information.

Such a guide had not been previously, that's why it was a great need for. Such a guide will be useful in a family where a child suffers from Specific language impairment. This guide has been compiled and source material that the project involved parents' comments. Parents' comments I'll got to interviewing them. Other source material I used the SLI-literature, internet sources and materials from project staff.

My thesis is primarily thanks to SLI- children's families have received a systematic and clear guide on which they can find information about the school's start-up questions. The intention is that this guide should be used even years to come, because it is made easy editing. Guide can be found in the source material in addition to parents' comments and thoughts about starting school stage. I used to interview parents as a method an open interview. Other source material I used a special linguistic problems related to literature, Internet resources, and project staff from the materials. Manual layout answered a stroke - and Dysphasia.

The guidebook is specifically aimed at children who have Specific language impairment and their families, but diversity guide because it is able to utilize even those families with no special linguistic problems. Guide will also benefit for people who work with children who has Specific language impairment.

My thesis is primarily thanks to Specific language impairment children's families have received a systematic and clear guide, which they find to their questions about school school start-up stage. The intention is that this guide should be used even years to come, because it is made easy editing.

Keywords: Specific language impairment (SLI), starting school, peer support, guide book

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS JA KESKEISET KÄSITTEET	9
2.1 Kielelliset erityisvaikeudet	9
2.2 Kielellisten erityisvaikeuksien tunnistaminen.....	10
2.3 Kielellisten erityisvaikeuksien luokitus.....	11
2.4 Kielellisten erityisvaikeuksien hoito ja kuntoutusmuodot	12
2.3 Kielellisten erityisvaikeuksien vaikutus lapseen.....	12
3 KIELELLISET ERITYISVAIKEUDET KOULUNALOITUSVAIHEESSA.....	13
3.1 Lapsen kielenkehityksen erityisvaikeus koulussa	14
3.2 Erityisen tuen järjestäminen lapselle	15
3.3 Vanhemmat lapsen koulunkäynnin tukijoina	17
4 VERTAISTUKI PERHEIDEN VOIMAVARANA.....	17
4.1 Sosiaalinen tuki.....	18
4.2 Tuettavan ja tukijan roolit.....	19
5 TOIMINNALLINEN OPINNÄYTETYÖ	20
6 TYÖN TARKOITUS	21
6.3 Aivohalvaus -ja dysfasialiitto & Meidän perhe menee kouluun -projekti.....	22
6.4 Työn tavoitteet	23
6.4.1 Opinnäytetyön tavoitteet	23
6.4.2 Omat tavoitteeni	24
7 OPPAAN LÄHTÖKOHDAT	25
7.1 Tietojen hajanaisuus kielihäiriöisen lapsen koulunaloitusvaiheessa	26
7.1.1 Yhteiskunnan tuki perheille.....	26
7.1.2 Mistä vanhemmat tunsivat saavansa apua?	27
7.2 Kielihäiriöisen lapsen haasteet oppimisessa ja koulumaailmassa	27
9.1 Oppaan toteutus	32
10 EETTISET LÄHTÖKOHDAT	32
11 POHDINTA.....	34

10.1 Oppaan arviointi ja tavoitteiden saavuttaminen.....	34
10.2 Opinnäytetyön ja oman oppimisen arviointi	36
10.3 Johtopäätökset.....	39
LIITTEET	42

1 JOHDANTO

Kielelliset erityisvaikeudet (dysfasia) ilmenevät puheen ja kielen ymmärtämisen ja/tai tuottamisen vaikeutena. Kielellisistä erityisvaikeuksista kärsivä lapsi ei omaksu kieltä hänen ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti, vaikka hänen kuulonsa ja muun kehityksen taso olisi normaali. Kielellisissä erityisvaikeuksissa on kyse neurobiologisesta häiriöstä, jolle ei tiedetä tarkkaa syytä, mutta perinnöllisyydellä katsotaan olevan merkitystä siihen. (Ahonen & Siiskonen 2001, 14-15.) Lapsella, jolla on kielellisiä erityisvaikeuksia, tavanomaisia tunnusmerkkejä ovat puheen - ja sen kehityksen viivästyminen. Kielellisiin erityisvaikeuksiin liittyy usein vaikeuksia myös muilla kehityksen osa-alueilla. Hahmotushäiriöt, keskittymiskyvyn puute, yleinen kömpelyys, kontaktivaikeudet ja käytöshäiriöt ovat näistä yleisimpiä. Kielihäiriöisille lapsille ominainen piirre on tietynlainen ”jumiutuminen”; tutut asiat sujuvat, mutta siirtymätilanteet ja uudet asiat tuntuvat vaikeilta. (Aivohalvaus- ja Dysfasialiitto. 2009)

Kielihäiriöisen lapsen aloittaessa koulun, asia ei kosketa vain koulunsa aloittavaa lasta, vaan asia koskettaa koko perhettä sisaruksia myöten. Vanhemmilla herää varmasti monenlaisia kysymyksiä mieleen lapsensa koulunaloitusvaiheesta, sillä lapsen koulutaival tulee eroamaan, ainakin hiukan ns. normaalista koulua käyvistä lapsesta. Näin ollen vanhemmat kaipaavat tietoa lapsensa koulun aloittamiseen liittyvissä asioissa. Yleistä kasvatusta ja opetusperiaatetta noudattaen perusopetusta on järjestettävä kaikille. Perusopetuksella taataan se, että jokainen oppilas pystyy suorittamaan oppivelvollisuuden omien edellytystensä mukaisesti ja pystyy siitä suorittamaan mahdolliset jatko-opinnot. Kielihäiriöisen lapsen vanhemmat voivat joutua vaikeisiin tilanteisiin pohtiessaan lapsensa opetusjärjestelyjä, joissa tarkka tieto koulun lainsäädännöistä ja kaikesta muusta kouluun liittyvistä asioista koulukyydeistä läksyihin on tarpeen. (Ahonen & Siiskonen 2001, 206).

Opinnäytetyöni tarkoitus oli tehdä yhteistyössä Aivohalvaus- ja dysfasialiiton Meidän perhe menee kouluun - projektin kanssa opas kielihäiriöisten lasten vanhemmille, joiden lapsi on koulunaloitusvaiheessa. Aivohalvaus - ja dysfasialiitto on julkaissut monia oppaita kielellisistä erityisvaikeuksista, mutta tällaista, joka liittyy koulunaloitusvaiheeseen ei ole vielä tehty. Oppaiden tekeminen liittyy laajempaan ilmiöön, jossa halutaan palvella asiakkaita kokonaisvaltaisesti. Oppaiden ansioista ihmisten ei tarvitse kaivaa tietoa monista eri kirjoista ja lähteistä, vaan he saavat kaiken tiedon ”yksistä kansista”.

Oppaassa tulee esille kielihäiriöisen lapsen koulunaloitukseen liittyviä ongelmakohtia joihin annetaan ratkaisuja sekä vanhemmilta tulleita kysymyksiä ja mietteitä, joihin annetaan vastauksia ja mahdollisuus löytää lisätietoa. Materiaalia kielihäiriöisen lapsen koulunaloitusvaiheeseen löytyy, mutta tieto on hajanaista ja vanhemmat saavat etsiä tietoa monesta eri tietolähteestä. Vanhemmat ovat lapsensa koulunaloituksen kynnyksellä pulassa, sillä tietoa on paljon, mutta ei yksinomaan sellaista, joka oli suunnattu kielihäiriöisen lapsen koulunaloitusvaiheeseen ja josta tieto olisi helppo saada selville ”yksistä kansista”. Siksi tällaiselle oppaalle, josta kaikki tarpeellinen tieto löytyisivät samoista kansista, oli tarve. Oppaan tarkoitus on tiivistää kielihäiriöisen lapsen koulunaloitus helppolukuisiksi tietopaketeiksi, jota vanhemmat pystyvät hyödyntämään arjessa lapsensa kanssa.

Kielelliset erityisvaikeudet ja koulunaloitusvaiheen haasteet sekä vertaistuki ovat opinnäytetyön teorian viitekehys. Opinnäytetyössä korostuu vanhempia askarruttavat kysymykset ja asiat lapsen koulunaloitusvaiheessa sekä vertaistuki muilta perheiltä, jonka kautta vanhemmat ovat saaneet eniten tukea koulunaloitusvaiheeseen ja arkeen. Tämä opas ei palvele vain lasta vaan koko perhettä.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS JA KESKEISET KÄSITTEET

2.1 Kielelliset erityisvaikeudet

Jos vanhempi seuraa pienen lapsensa puheen ja kielen kehittymistä, voi vain ihmetellä sen nopeaa etenemistä ja helppoutta. Lapsella, jolla ei ole kielellisiä erityisvaikeuksia menee vain noin neljä vuotta siihen, että puhe on selkeää. Lapsi alkaa hallita myös monimutkaiset lauserakenteet ja kartuttaa itselleen monipuolisen sanavaraston. Jos näin ei kuitenkaan tapahdu ja lapsen kehitys menee vastakkaiseen suuntaan, voi kyseessä olla kielelliset erityisvaikeudet. (Ahonen & Siiskonen 2001, 14.) Kielelliset erityisvaikeudet ilmenevät puheen ja kielen tuottamisen ja/tai ymmärtämisen vaikeutena. Kyseessä on neurobiologinen häiriö ja diagnoosi tekee useimmiten foniatri, joka on puhehäiriöiden erikoislääkäri. Tarkkaa syytä kielihäiriöihin ei tiedetä, mutta perinnöllisyyden katsotaan olevan merkittävä osatekijä. (Hyytiäinen-Ruokokoski 2001, 6-7.) Perintötekijöiden vaikutus on kiistatonta, sillä niin puhutussa kuin kirjoitetussakin kielessä näyttävät kielelliset ongelmat esiintyvän suvuittain. (Siiskonen, ym. 2003, 86.)

Oppaassa määrittelemme, kuinka kielellisiä arvioita ja diagnoosia tehdessä voi olla joskus vaikea erottaa, onko kielellinen kehitys viivästynyt vai onko kyse kielellisistä erityisvaikeuksista (diagnoosinumerot 80.1 ja 80.2). Kun kielenkäytössä esiintyy esimerkiksi nimeämisen vaikeutta, sananlöytämisen vaikeutta tai kielioppivirheitä, odotetaan häiriön olevan pitkäaikaisempi ja pysyvämpi. Kielellisten erityisvaikeuksien piirteitä voidaan alkaa havaita noin 2-vuotiaasta alkaen, mutta lievä kielellinen erityisvaikeus voi ilmetä vasta kouluiässä oppimisvaikeuksina. Kansainvälisen kirjallisuuden mukaan esiintymismäärät vaihtelevat 5-7 prosentin välillä. (Aivohalvaus ja dysfasialiitto 2009, 4.) Kielihäiriöisen lapsen muu kokonaiskehitys etenee normaalisti. Ongelmat näkyvät selkeimmin puheen ja kielen kehityksen osa-alueilla. Kielihäiriöisellä lapsella puheen ja kielen kehitys viivästyy ja se on poikkeavaa. Lapselta saattaa puuttua puhe kokonaan, sanojen oppiminen on hidasta, ensimmäiset sanat tulevat myöhään tai jo aiemmin opitut sanat jäävät pois käytöstä, eikä lapsi ala muodostamaan sanoja lauseiksi. Sanaston, lauseiden, käsitteiden ja kieliopin oppiminen on hidasta. (Hyytiäinen-Ruokokoski 2001, 6-7.)

Kielihäiriöisellä lapsella voi olla myös muita neurologisia ongelmia, kuten tarkkaavaisuus- ja hahmotushäiriöitä, toiminnan aloittamisongelmia sekä ongelmia sekä hieno- että karkeamotoriikan puolella, joka esiintyy kömpelyytenä. Kielelliset vaikeudet heijastuvat myös oireiluna keskittymisen ja itsetunnon puolella. Kommunikoinnin vaikeus muiden kanssa, saattaa aiheuttaa lapselle pettymyksen tunteen sekä masentaa lasta. Kielihäiriöisellä lapsella voi havaita tietynlaista juuttumista tuttuihin asioihin, kuten tv-ohjelmiin tai tietokonepeleihin. Lapsella on myös vaikea kestää uusia asioita ja siirtymätilanteita. (Hyytiäinen-Ruokokoski 2001, 7.)

2.2 Kielellisten erityisvaikeuksien tunnistaminen

Kielellinen erityisvaikeus ilmenemisen tunnistaa puheen ja kielen kehityksen viivästymisenä ja erityispiirteinä. Lapsen on vaikea tuottaa ja/tai ymmärtää puhetta. Eri lapsilla kielellinen erityisvaikeus ilmene eri tavoin. Tyypillisiä puutteita ovat mm.

- ikätasoon nähden rajoituksia kaikilla kielen alueilla
- kielenkehitykseen liittyy erityispiirteitä, se ei mukaile yleistä kaavaa
- puheen ja kielenkehitys alkaa normaalia myöhemmin
- ensisanat myöhään/normaalisti, mutta sanasto ei lisäännä/kehitys taantuu
- sanojen yhdistäminen lauseiksi viiveellä
- suppea sanasto ja puutteellinen käsitteiden hallinta
- sanojen löytämisen vaikeudet
- virheelliset sanahahmot
- huomattavan epäselvä puhe
- kielelliset ymmärtämisvaikeudet ovat hyvin yleisiä

(Hyytiäinen-Ruokokoski. 2001)

Lapsella, jolla on kielellisen erityisvaikeuden piirteitä, puhumaan oppiminen tapahtuu ikätovereitaan myöhemmin. Lapsen puhe on ikään nähden vähäistä tai lapsi ei puhu lainkaan. Jotkut lapset saattavat puhua myös itse keksittyjä sanoja/kieltä. Lapsen kielihäiriöön liittyy usein myös hyvin epäselvä puhetuotos suhteessa lapsen ikään. Lähempänä kolmea ikävuotta lapsen puheen tulisi olla myös vieraalle ymmärrettävää, eikä vain perheenjäsenilleen. Vaikeudet kielellisessä ymmärtämisessä ovat hyvin tavallisia. Ne saattavat olla lieviä ja tulla esiin vain testitilanteessa tai vaikeammassa ja pidemmissä asiakokonaisuuksissa, ei välttämättä aina arkikielessä. Laajemmat kielelliset ymmärtämisen vaikeudet ovat todettavissa jo arki-keskustelussa. Kielellinen erityisvaikeus eivät ole vain suppea-alainen erityisvaikeus. Se vai-

kuttaa lapsen kokonaiskehitykseen ja niihin saattaa liittyä myös muita erityispiirteitä ja liittäishäiriöitä. Lapsella voi olla esimerkiksi aistiliherkkyyttä, vaikeuksia kontaktissa, ylivilkkautta ja tarkkaavaisuuden häiriöitä, hahmotushäiriöitä, motorista kömpelyyttä ja/tai keskittymisvaikeuksia. Jos lapsella on vaikeuksia itseilmaisussa, ymmärretyksi tulemisessa ja muiden ymmärtämisessä useat arkeen liittyvät tilanteet ovat lapselle yllättäviä ja epävarmoja, odottamattomia, jopa pelottavia. Lapsi saattaa purkaa kommunikointitarvettaan tai turhautumistaan monella tavalla. Joillakin on esimerkiksi taipumusta vastustaa siirtymätilanteita ja muutoksia. Lapsi saattaa myös karkailla tai saada raivokohtauksia. Lapsi turhautuu, kun hän ei tule ymmärretyksi eikä pysty ilmaisemaan itseään (Hyytiäinen-Ruokokoski. 2001)

2.3 Kielellisten erityisvaikeuksien luokitus

Suomessa käytetään yleisimmin tutkijapari Rapinin ja Allenin luokitusta kielellisistä erityisvaikeuksista. Se on laadittu vuonna 1988 ja se sisältää kuusi erilaista kielenkehityksen erityisvaikeutta, jotka on luokiteltu oireiden mukaan. Yleensä lapsen kielelliset vaikeudet eivät ole täysin yhteen luokkaan sopivia, vaan lapsen oireet voivat sopia useampaan alaryhmään. (Hyytiäinen-Ruokokoski 2001, 8.)

Dysfasialuokat:

- Verbaalis-auditivinen agnosia. Tässä luokituksessa lapsella on vaikeuksia hahmottaa kuulon kautta saatua tietoa, eikä lapsi juuri ymmärrä puhetta. Pienenä lapselta puuttuu puhe tai se on vähäistä. Lapsen puheesta on vaikea saada selvää tai hän käyttää omaa kieltään. Lapsen puhuessa lauseet ovat lyhyitä tai kieliopillisesti heikkoja. Lapsella voi ilmetä myös autistisia piirteitä, kuten omaan maailmaan uppoutumista.
- Verbaalinen dyspraksia. Tässä luokituksessa lapsi yleensä ymmärtää puhetta, mutta pienenä puhe saattaa puuttua tai se on epäselvää. Lapsen puhuessa lauseet ovat lyhyitä ja yksinkertaisia. Lapsella saattaa olla vaikea tuottaa puhetta mallin perusteella.
- Fonologisen ohjelmoinnin häiriö. Lapsen puhetta voi olla vaikea ymmärtää, sillä hänellä on vaikeuksia tuottaa äänneitä oikein, kuten esimerkiksi tiili-siili. Lapsi saattaa käyttää pitkiäkin lauseita ja oikeita kieliopillisia muotoja.
- Fonologis- syntaktinen häiriö. Tässä lapsi ymmärtää puheen paremmin tai niinkin hyvin kuin puhuu, mutta kieliopilliset rakenteet tuottavat lapselle vaikeuksia. Lapsen puhe on vaikeaa, eikä hän välttämättä käytä äänneitä oikein. Lapsen puhe muistuttaa sähkösanomakieltä, jolloin lauseet lyhyitä ja kieliopilliset muodot puuttuvat. Kertominen asioista on hankalaa, sillä lapsi ei välttämättä löydä hakemaansa sanaa ja kertominen voi olla vaikeaa.
- Leksaalisen syntaktinen häiriö. Tässä lapsi ei ymmärrä monimuotoisia lauseita, mutta lyhyttä arjessa käytettävää puhetta hänen on helpompi ymmärtää. Lapsella ei ole

suuria virheitä ääntämisessä, mutta kieliopissa on puutteita. Sanojen löytämisen vaikeus lapsella tuottaa ongelmia ja puhe saattaa muistuttaa änkkytystä.

- Semanttis- pragamaattinen häiriö. Tässä luokituksessa lapsi ei tavallisesti ymmärrä puhetta aivan täydellisesti. Lapsen puhe voi aluksi olla viiveistä tai höpöttelyä, mutta myöhemmässä vaiheessa lapsi puhuu paljon ja hyvin. Lapsen tapa käyttää kieltä on omalaatuista eikä hän aina osaa keskustella. Lapsi pomppii helposti aiheesta ja kyselee usein ilman syytä. Keskittymiskyvyssä on puutteita ja joskus lapsen käytöksessä voi olla havaittavissa autistisia piirteitä, kuten esimerkiksi yksinään höpöttelyä. (Hyttiäinen-Ruokokoski 2001, 8-9.)

2.4 Kielellisten erityisvaikeuksien hoito ja kuntoutusmuodot

Kielellisten erityisvaikeuksien hoitoon kuuluvat vanhempien informointi, vanhempien sitoutuminen ja aktiivinen osallistuminen sekä tukitoimet kodin lisäksi päivähoidossa ja koulussa. Lapselle päivähoidossa, koulussa tai terveydenhuollossa tehtävässä yksilöllisessä varhaiskasvatus-, opetus- tai kuntoutussuunnitelmassa huomioidaan kielellinen ja yleinen toimintakyky sekä lapsen ja perheen tarpeet ja voimavarat. Varhainen perheen ohjaus tai kielellinen interventio edistävät riskilasten kielellisten taitojen ja käyttäytymisen suotuisaa kehitystä. Varhaisella perheen ohjauksella tai kielellisellä interventiolla on todettu olevan vaikutusta riskilasten kielellisten taitojen ja käyttäytymisen suotuisaan kehitykseen. Jos vanhemmat tai neuvolan tai päivähoidon henkilökunta alkavat epäillä lapsella kielellisiä ongelmia, lapsi tulisi puhe-terapeutin ohjaukseen 2-2.5 vuoden ikäisenä. Neuvolassakin tulee antaa ohjausta kielellisen kehityksen tukemiseen, esimerkiksi papunet.net-sivuilta löytynyt Vuorotellen-opas, joka antaa vinkkejä vuorovaikutukseen sekä kielenkehityksen alkutaipaleelle. Jos lapsella havaitaan kielellisiä erityisvaikeuksia, on tällöin puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointikeinot ovat usein tarpeen. (Ahonen & Siiskonen. 2001, 23)

2.3 Kielellisten erityisvaikeuksien vaikutus lapseen

Kielenkehityksen erityisvaikeus havaitaan yleensä oppimisvaikeuksien yhteydessä. Kouluikäisellä lapsella, jolla on kielellisiä erityisvaikeuksia, saattaa olla ongelmia myös puheilmaisussa ja kuullun ymmärtämisessä, sosiaalisissa taidoissa, lukemaan ja kirjoittamaan oppimisessa sekä luetun - ja kuullun ymmärtämisessä. Lapsella saattaa olla vaikeuksia oppia myös vieraita kieliä, matematiikkaa, myös ongelmanratkaisussa sekä motorisissa taidoissa ja tarkkaavaisuudessa on ongelmia. Dysleksia - eli lukivaikeus ilmenee usein yhtäaikaaisesti kielenkehityksen erityisvaikeuden kanssa. Toisaalta joillakin lapsilla ilmenee enemmän kielenkäytön ja merkityssisältöjen hallintaan, ei ilmene ongelmia lukemaan ja kirjoittamaan oppimisessa. (Ahonen ym. 2004, 22-21.)

Lapsilla, joilla on kielellisiä erityisvaikeuksia, saattaa olla vaikeuksia myös vuorovaikutustaidoissa. Lapsilla saattaa olla vaikeuksia oppia sosiaalisia taitoja ja soveltamisessa käytäntöön. Sosiaaliset vaikeudet saattavat liittyä lapsen kielenkäytön vaikeuksien lisäksi vaikeuteen hahmottaa syy-seuraussuhteita, vaikeutena yrittää asettua toisen asemaan sekä vaikeuksina mieltä ja toteuttaa omaa toimintaansa. Nämä vaikeudet voivat johtaa siihen, ettei lapsi opi sosiaalisia taitoja ikätasonsa mukaisesti. Lapsen kielihäiriö sekä sosiaaliset vaikeudet voivat vaikuttaa negatiivisesti hänen itsetuntoonsa. Tästä syystä on tärkeää, että lapsen positiivista minäkuvaa ja sosiaalisia taitoja tuetaan niin perheen arjessa, päivähoitossa kuin koulussakin. (Adenius-Jokivuori & Aro 2003, 254, 261.) Lapset, joilla on heikot kielelliset taidot, saattavat olla vähemmän suosittuja leikkiveroita ja heitä saatetaan jopa vältellä ikätovereidensä joukossa, jolloin lapset, joilla on kielenkehityksen erityisvaikeus saavat myös vähemmän mahdollisuuksia vuorovaikutustaitojen oppimiseen. Tästä syystä lapsia, joilla on kielenkehityksen erityisvaikeus, on tärkeää ohjata vuorovaikutuksessa ikätovereidensä kanssa. (Weiss 2001, 19.)

Oppimisvaikeuksia tulee vähemmän, jos kotona ollaan lapsen tukena koulunkäynnissä. Oppilaan ja opettajan suhteella on paljon merkitystä, jos se toimii, ovat oppimistilanteet yleensä rauhallisia. Kielelliset erityisvaikeudet saattaa olla vain yksi monista tekijöistä, jotka vaikuttavat lapsen koulunkäyntiin. Kielelliset erityisvaikeudet on kuitenkin tärkeää huomioida opetusta, tukimuotoja ja kuntoutusta suunniteltaessa. (Ahonen ym. 2004, 24.) Kielenkehityksen erityisvaikeudet eivät ole oppimisen este, mutta ne on tärkeää huomioida, jotta luku- ja kirjoitustaito saadaan kehittymään mahdollisimman hyväksi. Tärkeää tässä on yhteinen suunnittelu ja lapsen, perheen ja lapsen kanssa toimivien ihmisten motivoituneisuus ja sitoutuneisuus työskentelyyn. Kaikilla on hyvä olla yhteinen näkemys tavoitteista ja keinoista. (Projektin seminaari. 2009)

3 KIELELLISET ERITYISVAIKEUDET KOULUNALOITUSVAIHEESSA

Erityslapsilla tai erityispäivähoidolla tarkoitetaan erityistä kasvatusta ja hoitoa tarvitsevaa lasta. Erityisen tuen tarve on laaja käsite ja sen määrittäminen on vaikeaa. Erityinen tuki kattaa monia lapsen tai koko perheen ongelmia, joihin tulee puuttua, jotta lapsen hyvinvointi turvattaisiin mahdollisimman hyvin. (Huhtanen 2004, 7, 21.) Lapsi voi tarvita erityistä tukea eri aikajaksoina joko fyysisen, tiedollisen, taidollisen, tunne-elämän tai sosiaalisen kehityksen osa-alueilla. Tuen tarvetta voi tulla myös, jos lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa hänen terveyttään tai kehitystään. (Stakes 2005, 35.) Erityistä tukea tarvitsevien määrä on ollut nousussa, erityisesti ovat lisääntyneet kielellisen kehityksen häiriöt ja sosiaalis-emotionaaliset vaikeudet. Näiden lisäksi myös kehityksen viivästymät sekä krooniset sairaudet

ovat lasten yleisimpiä erityisen tuen tarpeen syitä. Erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa työskentelee joukko ihmisiä, jossa vallitsee moniammatillinen yhteistyö, mutta myös vanhemmilla on todella tärkeä rooli lapsen kuntouttamisessa. (Huhtanen 2004, 10, 13.)

Lapsen oppimisen- ja kehityksen vaiheista löytyy monia siirtymävaiheita, varhaiskasvatuksesta esiopetukseen, esiopetuksesta ensimmäiselle vuosiluokalle ja siitä aina seuraavalle vuosiluokalle siirtymät. Suuri muutos ja tärkeä siirtymävaihe on myös yleisopetuksesta erityisopetuksen piiriin siirtyminen. Jokainen ryhmä ja yhteisö, jossa lapsi on mukana, tulee vaikuttamaan hänen edellytyksiinsä oppia. Tämä tulee ottaa huomioon, kun mietitään opetusjärjestelyitä ja siirtymävaiheiden ratkaisuja. Koulun tulisi tukea lapsen niin sosiaalista kuin persoonallistakin edistymistä ja erityisesti sitä, että lapsi luottaisi itseensä sekä koululaisena että oppijana. Siirtymävaihe eli nivelvaihe on yhteistyötä, johon tarvitaan opettajia, oppilashuoltoa, vanhempia, lapsia sekä monia muita osajia. Lapsen koulutie on mahdollista rakentaa suotuisaksi, kunhan sen ympärillä toimii hyvä aikuisten välinen yhteistyö. (Holopainen, Ojala, Orrellana, & Miettinen 2005, 5-6.) Erityistä tukea tarvitsevan lapsen koulutie ei kulje ikäryhmänsä tavoin, eli siirtymä ei kulje tavanomaista polkua. Varhainen siirtymien suunnitteleminen on tärkeää etenkin erityistä tukea tarvitsevien lasten kohdalla. Koulun siirtymiseen liittyy prosessi, joka tulee aloittaa jo varhain esiopetusvuoden kevätkaudella. Oppivelvollisuusässä on kolme vaihtoehtoa, jotka ovat normaaliin aikaan aloitettu koulutie, pidennetty oppivelvollisuus ja koulunaloituksen lykkäys. Erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen siirtymässä on paljon vaihtoehtoja. Kun lapsi siirtyy koulutusjärjestelmään, on hänelle löydettävä tarkoituksenmukainen koulumuoto. On tärkeää pohtia mahdollisia vaihtoehtoja ja keskustella niistä yhdessä vanhempien kanssa. Päätöksen lapsen koulu-muodosta tulee perustua tietoon ja näkemykseen siitä, mikä on paras vaihtoehto juuri kyseisen lapsen kohdalla. (Alijoki 2006, 26-29.)

3.1 Lapsen kielenkehityksen erityisvaikeus koulussa

Kielihäiriöistä kärsivän lapsen koulumuoto valitaan yksilöllisesti. Tällä tarkoitetaan sitä, että lapsi voi olla oman koulunsa yleisopetuksessa, jolloin hänen koulunkäyntiään tukemaan voidaan valita lapselle sopivia tukitoimenpiteitä. Lapsi voi käydä koulua myös erityisluokalla tai erityiskoulussa. Tähän ratkaisuun päädytään yleensä lääkärin, psykologin, puheterapeutin, päivähoiton henkilöstön ja vanhempien yhteisten päätösten pohjalta. Erityisluokalle sijoitettu oppilas voidaan myös integroida yleisopetuksen luokkaan niiden oppiaineiden osalta, joissa hänellä ei ole vaikeuksia. Myös yleisopetukseen siirtynyt oppilas voi joiltakin osin olla myös erityisopetuksessa. Opetukseen ja koulumuotoon liittyviä ratkaisuja voidaan muuttaa aina lapsen kehityksen ja tarpeiden mukaisesti. (Hyytiäinen-Ruokokoski 2001, 16.)

Lukemaan ja kirjoittamaan oppiminen on usein hankalaa lapselle, jolla on kielellinen erityisvaikeus. Lukivaikeus eli dysleksia eroaa dysfasiasta, mutta molemmissa häiriöissä on neurobiologispohjaisia poikkeavuuksia ja molemmat liittyvät kielen hallintaan. Usein nämä ilmenevät myös rinnakkain, siksi niistä on vaikea tehdä tarkkaa määritelmää. Joillakin kielihäiriöisillä lapsilla kielelliset vaikeudet painottuvat kuitenkin suurimmaksi osaksi kielen käytön ja merkityssältöjen hallintaan. Tällöin peruslukutaidon sisäistäminen tai kirjoittaminen eivät tuota heille vaikeuksia. (Ahonen & Siiskonen. 2001, 23.)

Vaikka kielihäiriöisellä lapsella voi olla vaikeuksia puheen tuotossa ja ymmärtämisessä, visuaalinen eli näkemiseen perustuva puoli on yleensä vahva osa-alue. Siksi puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen, kuten kuvien ja tukiviittomien käyttö, auttaa lapsen kanssa kommunikoitaessa. Lapsi kokee onnistuneensa, kun hän saa kertoa hänelle tärkeistä asioista, lapsi tulee ymmärretyksi ja hän ymmärtää muita. Myös kuulijan täytyy huomioida lapsen vaikeudet kommunikoinnissa ja olla herkkänä lapsen aloitteille. Kun aikuiset kommunikoivat lapsen kanssa ja ymmärtävät lapsen viestin, he sanovat sen ääneen samalla käyttäen esimerkiksi viittomia. Näin he antavat lapselle myös mallin sekä puhutusta kielestä että visuaalisen menetelmän käytöstä.

3.2 Erityisen tuen järjestäminen lapselle

Suurin osa lapsista aloittaa esiopetuksen sinä vuonna, kun he täyttävät kuusi vuotta. Pidentyneen oppivelvollisuuden piirin kuuluvat ja koululyykkäystä saaneiden lasten esiopetuksen alkamisaika ja kesto voivat kuitenkin poiketa normaalista käytännöstä. Tavoitteena esiopetuksella on parantaa lasten oppimisedellytyksiä. Nykyään, kun entistä enemmän huomioidaan erilaisia kehityksen viivästyksiä, tehdään suosituksia pidennetystä oppivelvollisuudesta useammin. (Adenius-Jokivuori, Siiskonen & Eronen 2003, 321.)

Lapsi, joka ei vammaisuuden, sairauden, kehityksen viivästyksen tai tunne-elämän häiriön muun vastaavanlaisen syyn takia voi vastaanottaa opetusta muuten, tulee perusopetuslain mukaisesti ottaa tai siirtää erityisopetukseen. Erityisopetusta järjestetään mahdollisuuksien mukaan muun opetuksen yhteydessä. Jos tämä ei ole mahdollista, niin opetus tulee järjestää oppilaalle erityisluokalla tai muussa vastaavanlaisessa oppilaalle soveltuvassa paikassa. Erityisopetukseen tulleelle oppilaalle tehdään henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma eli HOJKS, johon kirjataan tarvittavat tukitoimet ja opetuksen toteuttaminen. Jos lapsen kielihäiriö on havaittu ennen esiopetus- ja kouluikää, voidaan lapsi ottaa erityis-

opetukseen jo vapaaehtoisen esiopetusvuoden aikana. Jos lapselle tehdään päätös pidentämisestä oppivelvollisuudesta, otetaan lapsi erityisopetukseen. Jos lapsi on erityisen tuen tarpeessa, mutta häntä ei ole otettu erityisopetukseen, laaditaan lapselle esiopetuksen suunnitelma LEOPS. (Adenius-Jokivuori ym. 2003, 330-331.) Lapsen esiopetuksen suunnitelmaan kirjataan lapsen kasvu- ja kehitykselle asetetut tavoitteet, kuvaus lapsen vahvuuksista, hänen oppimiseensa vaikuttavat riskitekijät, oppimisympäristöön vaikuttavat erityistarpeet, tuki- ja oppilashuoltopalvelut ja niistä vastaavat tahot, edistymisen arviointi, esiopetuksen lopuksi annettava osallistumistodistus ja kuvaus esiopetuksesta. (Sarlin 2007.)

Tukitoimet lapselle, jolla on kielenkehityksen erityisvaikeus, perustuvat yksilölliseen arviointiin ja sen pohjalta laadittuun kuntoutussuunnitelmaan. Kuntoutuksen järjestämisestä vastaa ensisijaisesti lapsen kotikunnan sosiaali- ja terveys-toimi alle kouluikäisen lapsen terapioiden osalta ja sosiaalitoimi esimerkiksi päivähoidon osalta. Jos lapsi on vaikeavammainen ja hän saa Kelan korotettua tai vammaishoitotukea, hän voi saada myös lääkinällistä kuntoutusta, joita ovat muun muassa terapiat, sopeutumisvalmennus ja apuvälineet. Kela vastaa tästä lääkinällisestä kuntoutuksesta. Kuntoutuspalveluiden saatavuudesta on huomattavia paikallisia eroja. Kunnan on kuitenkin vammaispalvelulain mukaisesti taattava, että kunnassa on tarjolla sisällöltään ja laajuudeltaan riittävät palvelut ja tukitoimet. Lapselle tehtyyn kuntoutussuunnitelmaan tulee kirjata tarvittavat tukitoimenpiteet, kuten terapioiden ja kuntoutuksen tarve, avustajan ja mahdollisten apuvälineiden tarve sekä seurantasuunnitelma. Kuntoutussuunnitelma sisältää myös suositukset mahdollisesta päiväkotikuntoutuksesta, esiopetuksen järjestämisestä ja tulevasta koulusijoituksesta. (Airaksinen ym. 2004, 337-338.)

Kielihäiriöisen lapsen opetuksen järjestämiselle löytyy vaihtoehtoja. Koulun alkaessa ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksessa säilyy huoltajalla. Koulu tukee kotona tapahtuvaa kasvatustehtävää ja vastaa oppilaan opetuksesta ja kasvatuksesta koulu yhteisön jäsenenä. Kodin ja koulun välinen tiivis vuorovaikutus lisää opettajan oppilaansa tuntemusta. Jotta lapsen oppiminen ja koulunkäynti olisi tavoitteellista, tulee koulun olla yhteistyössä vanhempien kanssa tasaisin väliajoin esimerkiksi järjestämällä vanhempainiltoja ja aina tarvittaessa henkilökohtaisia palavereita oppilasta varten. Vanhemmilla on oikeus vaikuttaa lapsensa koulunaloittamista tai paikkaa koskeviin ratkaisuihin. Kannattaa tutustua huolella esitettyihin vaihtoehtoihin. Koulujärjestelyjen selkiyttämiseen saa apua oman kunnan koulutoimesta kysymällä.

3.3 Vanhemmat lapsen koulunkäynnin tukijoina

Vanhempien tärkein tehtävä on antaa lapselle hellyyttä ja hoitoa, niin että lapsi tuntee olonsa rakastetuksi ja turvalliseksi. Kasvaakseen eheäksi aikuiseksi, joka osaa arvostaa itseään ja toisia, lapsi tarvitsee aikuisen arvostusta. Vanhemman osoittama kiinnostus ja kannustus lastansa kohtaan viestivät lapselle hänen tärkeydestään. (Aro & Siiskonen. 164-165.) Vanhempien seurattessa lapsena koulunkäyntiä, heillä on mahdollisuus auttaa lasta saamaan onnistumisen kokemuksia koulusta. Koulunkäynnin seuraamisella tarkoitetaan sitä, että vanhempi tukee ja varmistaa, että lapsi on ymmärtänyt, kuinka opiskellaan ja mitä häneltä odotetaan. Tärkeintä on saada lapsi luottamaan itseensä ja kykyihinsä oppijana. (Keltinkangas-Järvinen. 1999. 218-219.) Kielellisissä erityisvaikeuksissa vanhempien merkitys korostuu lapselle eritoten, sillä tukiessaan lasta koulunkäynnissä, he takaavat samalla koko perheelleen suotuisimmat kotiolot.

4 VERTAISTUKI PERHEIDEN VOIMAVARANA

Vertaistuella tarkoitetaan samassa elämäntilanteessa olevien ihmisten antamaa sosiaalista tukea. Vertaistuki on yksi sosiaalisen tuen elementti, jonka rinnalla kulkevat myös tunnetuki, tietotuki ja käytännön apu. Vertaistuki voi olla avainasemassa muun sosiaalisen tuen saamiselle. Vertaistuessa on kyse itsekunnioituksen ja itsearviointin kannalta tärkeästä ja tarpeellisesta tiedosta. Vertaistuen avulla vanhemmat voivat rinnastaa omakohtaisia kokemuksiaan toisten vanhempien kanssa ja saada näin vertailutietoa. Esimerkiksi keskustelemalla ongelmatilanteista perheessä muiden saman kokeneiden vanhempien kanssa, auttaa vanhempia tuntemaan itsensä hyviksi vanhemmiksi ongelmista ja huolista huolimatta. Keskustelut muiden vanhempien kanssa vahvistavat vanhempien itsearvostusta. (Viljamaa 2003, 25, 47.)

Yhden tutkimuksen mukaan vanhemmat kertoivat, että tapaamiset muiden samassa elämäntilanteessa elävien ihmisten kanssa ovat tärkeitä. Vanhempien mukaan tapaamiset antoivat sekä uusia ystäviä että sosiaalisen verkoston, mihin tarvittaessa pystyi tukeutumaan. Tämän verkoston avulla vanhemmat kokivat saaneensa kaipaamaansa tukea. Toisilta vanhemmilta saatu tieto avasi uusia näkökulmia ja helpotti arjen tilanteita. Tiedon vastaanottaminen koettiin ottaa helpommin vastaan saman kokeneelta kuin asiantuntijalta. (Pelkonen & Lötman-Kilpeläinen 2000, 22-24.)

Kunnat, järjestöt, yhdistykset, yhteisöt ja yksityiset palveluntuottajat organisoivat vertaistukiryhmiä. Vertaistukea voi saada yksilöiden kahdenkeskisissä tukisuhteissa tai ryhmätoiminnassa. Ryhmät voivat olla täysin itseohjautuvia, kuten esimerkiksi AA-ryhmät, ryhmätoiminnan voi myös aloittaa joku ohjaaja, jonka jälkeen ryhmä jatkaa toimintaansa itsenäisesti tai joku ammatillinen ohjaaja tai vapaaehtoistyöntekijä voi olla mukana ryhmän prosessissa koko sen toiminnan ajan. (Mykkänen-Hänninen 2002, 26-27.) Vertaistuki ja oma-apuryhmät eivät voi olla vaihtoehto julkisille palveluille, sillä ammattilaisten tarjoama tuki ja apu eivät korvaa vertaistukea. Oma-apuryhmät voidaan katsoa olevan julkisia palveluita tukeva ja täydentävä avun muoto. Oma-apuryhmät toimivat myös ammattilaisten tukena kertomassa sairauksien, riippuvuuksien ja elämäntilanteiden merkityksestä ihmisten arjessa. (Nylund 1999, 130.)

4.1 Sosiaalinen tuki

Vertaistuella on suuri merkitys ihmisen jaksamiselle ja elämänhallinnalle, eikä mikään ammattiapu sitä voi korvata. Vertaistoiminnassa ihminen ei ole hoidon ja toimenpiteiden kohteena vaan itse toimijana, se siis perustuu kokemuksellisuudelle. Vertaistuki on osaltaan myös keino selviytyä vaikeasta elämäntilanteesta tai psyykkisestä vammasta. Se voi olla myös tukemassa pidempää kuntoutumista. (Kinnunen. 1999. 102-103.)

Vertaistuki on järjestelmällistä tukitoimintaa kahden ihmisen välillä tai ryhmässä. Vertaistukeen osallistuvat ovat tasavertaisia keskenään ja toimivat yleensä sekä tukijoina että tuettavina. Vertaistuki on samankaltaisten elämäntilanteiden ja elämäntilanteiden läpi eläneiden ihmisten keskinäiseen tasa-arvoisuuteen, keskinäiseen solidaarisuuteen, kuulluksi ja ymmärretyksi tulemiseen sekä kohtaamiseen ja keskinäiseen tukeen perustuva ihmissuhteiden muoto. Vertaistukiryhmällä voi olla vetäjä, joka koordinoi ryhmän toimintaa. Vertaistukea voidaan toteuttaa monella tavalla. Keskeinen tapa ryhmässä on vuorotellen kertoa omista kokemuksista. Aktiivinen kuuntelu on keskeinen osa vertaistukea. Joissain vertaistuen muodoissa kannustetaan tunteiden avoimeen näyttämiseen ja kokemiseen. Vertaistukea voidaan käyttää terapian sijasta tai sen tukena. Vertaistuella on yleensä terapeuttinen vaikutus osallistujiin. (Vuorinen. 1996. 7.)

4.2 Tuettavan ja tukijan roolit

Yhteisössä on voimaa. Jo pelkästään omien kokemusten, tuntojen tai ajatusten jakaminen tuhansien muiden kanssa antaa voimaa ja vahvan yhteisöllisyyden tunteen. Kokemusten jakaminen muiden ihmisten kanssa helpottaa oman tilanteen hyväksymistä, mikä on ensimmäinen askel sopeutumiseen ja kriisistä erkaantumiseen. Se helpottaa myös usein negatiivisten tunteiden käsittelemistä ja menetettyjen asioiden (terveys, toimintakyky, työ, puoliso jne.) surumista. (Vuorinen 1996, 7-8)

Kokemus vertaisuudesta antaa toivoa ja uskoa tilanteesta selviytymiseen. Kriisin läpi kulkeminen on useimmiten pelottavaa ja ahdistavaa. Vertaistuen tehtävä on työstää tätä kokemusta voimavaraksi, inventoida omia resursseja, aktivoida toimintakykyä ja löytää luovia ratkaisuja eteenpäin pääsemiseksi. Vertaisryhmässä mukana oleminen antaa siis myös mahdollisuuden uudelleen suuntautumiseen, tulevaisuuteen orientoitumiseen. On hyvä muistaa että voimavarat kriisin voittamiseen löytyvät jokaisesta itsestä, vertaistukijan tehtävä on tukemalla ja kuuntelemalla auttaa niiden löytämisessä. (Vuorinen. 1996. 7-8.)

Vertaistukijan tehtävänä on

- tukena
- neuvonantajana
- kuuntelijana ja ymmärtäjänä
- ystävänä
- vain läsnä
- mielipiteiden vaihto kumppanina
- uuden näkökulman tarjoajana
- saman kokeneena
- toivon ja uskon valajana
- tunteiden jakajana
- yhdessä etsijänä ja kokijana
- tiedon jakajana
- tilan antajana
- mukana oppijana
- rohkaisijana
- innostajana
- terveen maalaisjärjen käyttäjänä (Vuorinen. 1996. 7-8.)

5 TOIMINNALLINEN OPINNÄYTETYÖ

Toiminnallisen opinnäytetyön prosessi alkaa ensimmäisenä työn aiheen ideoinnista. Hyvä opinnäytetyöaihe on usein osoittautunut sellaiseksi, jonka idea nousee koulutusohjelman opinnoista ja aihe nivoutuu siten, että sen avulla pystyy luomaan yhteyksiä työelämään. Toiminnallisen opinnäytetyön aiheen toteutustapa vaihtelee kohderyhmän mukaan ja se on rajattava aiheanalyysin perusteella. Aiheanalyysissä on myös tärkeää, että valitaan opinnäytetyöaiheeksi asia, joka todella kiinnostaa ja motivoi. Aihetta ideoidessa on hyvä myös pohtia, millaisiin mittoihin työ saattaa laajeta ja ovatko henkilökohtaiset valmiudet ja voimavarat sellaiset, että pystyy sitoutumaan projektin loppuunsaattamiseen. Tämä on vaarana etenkin silloin, jos aihe on annettu joltain toimeksiantajalta, esimerkiksi omalta työ- tai harjoittelu-paikalta. (Airaksinen & Vilka 2004, 16-37.)

Opinnäytetyöprosessi on usein laaja ja pitkälle aikajaksolle sijoittuva opintokokonaisuus. Sen vuoksi olisi hyvä täyttää opinnäytetyöpäiväkirjaa. Opinnäytetyöpäiväkirjaan kirjataan kaikki ideat ja opinnäytetyön aihealueeseen liittyvät pohdinnat, sen ulkoasulla ei ole merkitystä. Opinnäytetyön aiheesta löytyvä kirjallisuus, artikkelit ja lehtileikkeet on hyvä kirjata muistiin, näin rakentuu samalla opinnäytetyöraportin lähdeluettelo. Olisi hyvä kirjata myös ohjaajan ja toimeksiantajan kanssa käydyt keskustelut sekä sähköpostikeskustelut. (Airaksinen & Vilka 2004, 19-22.) Produktiomaisessa opinnäytetyössä tehdään aina toimintasuunnitelma, koska opinnäytetyön idean ja tavoitteiden tulee olla tiedostettuja, harkittuja ja perusteltuja. Toimintasuunnitelmassa kerrotaan vastaukset siihen, mitä ollaan tekemässä, miten se tehdään ja miksi se tehdään. Toiseksi toimintasuunnitelmalla osoitetaan se, että kykenee johdonmukaiseen päättelyyn ideassa ja tavoitteissa. Toimintasuunnitelmaan tulee pystyä sitoutumaan eli sen minkä on luvannut tehdä, sen myös tekee. Opinnäytetyön aikataulu on suunniteltava jo toimintasuunnitelmassa. Tämä on siksi, että ohjaaja voi arvioida, kuinka realistinen aikataulus on aiheen ja tavoitteiden näkökulmasta. Aikataulu auttaa myös omaa työskentelyä ja parantaa työmotivaatiota. Jos opinnäytetyöstä tulee kustannuksia, on se myös otettava huomioon toimintasuunnitelmassa. Toiminnallisessa opinnäytetyössä toimintasuunnitelma on suhteellisen pitkä ja sen tulee sisältää seuraavanlaisia asioita: tavoitteet, työn merkitys, aiheen rajaaminen, teoreettinen viitekehys, työn toteuttaminen ja eteneminen ja alustava hahmotus tulevan raportin rakenteesta eli sisällysluettelosta. Myös alustava lähdeluettelo ja mahdolliset liitteet olisi hyvä hahmotella jo toimintasuunnitelmaan. (Airaksinen & Vilka 2004, 26-38.)

Toiminnallisen opinnäytetyön kokonaisuuden arviointi on osa oppimisprosessia. On hyvä pohtia, millaiset tavoitteet jäivät saavuttamatta ja miksi näin kävi sekä mitä tavoitteita muutettiin prosessin aikana ja miksi. Usein kannattaa kerätä jonkinlainen palaute tavoitteiden saavuttamisen arviointiin oman arvioinnin tueksi kohderyhmältä, jotta arvio ei jäisi kovin subjektiiviseksi. Toinen arvioinnin kohde on työn toteutustapa, johon voidaan katsoa kuuluvan keinot tavoitteiden saavuttamiseksi ja aineiston keräämiseksi, esimerkiksi ohjekirjan tai oppaan valmistamiseen liittyvistä asioista. Jos on tehnyt tutkimuksellisen selvityksen, kannattaa pohtia, oliko se järkevää ja miten onnistunutta aineiston kerääminen oli. Kolmas tärkeä asia on arvioida prosessin raportointia ja opinnäytetyön kieliasua. On syytä pohtia, miten kriittisen ja pohtivan otteen on saavuttanut ja onko työ johdonmukainen ja vakuuttava. Opinnäytetyön tarkoitushan on ollut osoittaa kykyä käytännöllisen ammatillisen taidon ja teoreettisen tiedon yhdistämiseen siten, että tiedosta on kohderyhmälle ollut jotain hyötyä. Lopuksi on syytä arvioida sekä produktiota että koko prosessia myös kriittisesti. Produktiot eivät aina onnistu suunnitellusti ja kaikkia tavoitteita ei välttämättä saavuteta. Myös tuotannon ulkoasu ja sisältö voivat olla toimimattomia. Opinnäytetyöhän on vain yksi porras ammatillisessa kasvussa ja siksi lopputulos ei aina voi olla tavoitteiden mukainen. (Airaksinen & Vilkkä 2004, 154-161.)

6 TYÖN TARKOITUS

Opinnäytetyö lähti liikkeelle keväällä 2009 Aivohalvaus- ja dysfasialiiton - Meidän perhe menee kouluun -projektin toiveesta saada opas ja tukipaketti vanhemmille, joiden lapsi on koulunaloitusvaiheessa ja hänellä on kielellisiä erityisvaikeuksia. Projektissa mukana olleilla perheillä oli tarve sellaiselle oppaalle, josta he saisivat tukea ja tietoa lapsensa koulunaloitusvaiheeseen. Kielellisistä erityisvaikeuksista koulunaloitusvaiheessa löytyi paljon tietoa, mutta se oli hajanaista ja tietoa sai hakea monesta eri paikasta - ja taholta. Näin ollen opinnäytetyön tarkoitus on tuottaa opas, yhteistyössä Meidän perhe menee kouluun - projektin kanssa, joka on suunnattu kielellisistä erityisvaikeuksista kärsivien lasten vanhemmille ja heidän perheilleen.

Otin myös kohderyhmän, eli Aivohalvaus -ja dysfasialiiton projektissa mukana olleet perheet mukaan oppaan tekemiseen. Tein kolmen perheen vanhemmille yhden avoimen haastattelun, sillä he toivoivat rentoa ja vapaamuotoista haastattelua. Avoimessa haastattelussa selvitetään haastateltavan mielipiteitä, ajatuksia, tuntemuksia ja käsityksiä siten miten ne tulevat aidosti vastaan keskustelun edetessä. Koin itsekkin tämän haastattelutavan parhaaksi vaihtoehdoksi perheille, sillä haastattelutilanteessa vanhemmat vapautuivat nopeasti keskustelemaan ja jakamaan asioita keskenään. (Hirsjärvi & Kumpp. 2006, 198.) Haluan tukea vanhempia ja

tarjota heille selkeän oppaan arjen tilanteisiin, etenkin koulunaloitusvaiheeseen. Tämä on tavoitteeni, kun vanhemmat saavat oppaan käyttöönsä. Oppaalla pyrin tarjoamaan vastauksia kysymyksiin arjen hankalissa tilanteissa lapsen kanssa koulunaloitusvaiheessa. Kielelliset erityisvaikeudet ovat kohderyhmänä laaja, minkä vuoksi vaihtoehtoja ja ratkaisuja eri tilanteisiin on paljon. Yhtä oikeaa vastausta ei siis ole ja tämän vuoksi oppaasta löytyy monia erilaisia vaihtoehtoja koulunkäynnin aloitukseen. Tiedon suuresta määrästä huolimatta, tarkoituksena on tehdä oppaan ulkoasusta mahdollisimman selkeä ja helppolukuinen, josta vastaukset löytyvät nopeasti.

6.3 Aivohalvaus -ja dysfasialiitto & Meidän perhe menee kouluun -projekti

Aivohalvaus- ja dysfasialiitto on kansanterveys-, vammais- ja potilasjärjestö. Järjestö tukee edustamiensa ryhmiä ja heidän arjessa selviytymistä. Liiton toiminnan piirissä toimii aivohalvaus- ja afasiayhdistyksiä ja dysfasiayhdistyksiä sekä näiden alueellisia kerhoja yli 100 paikkakunnalla. Jäseniä yhdistyksissä on noin 11 000. Liitto tiedottaa, kustantaa AVH - Aivoverenkiertohäiriöiden Dysfasia-erikoislehteä, Puheen- ja kielenkehityksen erikoislehteä ja erilaisia julkaisuja sekä kouluttaa jäsenistöään ja alan ammattilaishenkilöstöä. Vuosittain järjestettävät valtakunnalliset AVH-päivät ja Dysfasiaseminaari ovat tärkeä osa tiedotus- ja koulutustoimintaa. Liitto järjestää edustamilleen ryhmille sopeutusvalmennuskursseja ja muita kuntoutuspalveluja sekä virkistystoimintaa eri puolilla Suomea. (Aivohalvaus ja Dysfasialiitto 2009.)

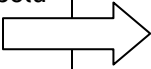
Meidän perhe menee kouluun - projekti (2007-2009) oli osa Raha-automaattiyhdistyksen oppimisvaikeusohjelmaa ja se kohdentui perheisiin, joiden esiopetusikäisellä lapsella on kielellisiä erityisvaikeuksia (dysfasia). Projektin tavoitteena oli ennaltaehkäistä näiden lasten riskiä saada oppimisvaikeuksia kouluiässä, tukea perhettä koulunaloitusvaiheessa ja verkostoitua vertaistukiryhmän kanssa. Lisätavoitteena oli tiedon jakaminen perheille kielellisistä vaikeuksista ja niihin liittyvistä asioista. Tarkoituksena oli myös lisätä perheiden jaksamista koulunaloitusvaiheessa ja antaa arjen työkaluja perheelle lapsen koulunkäynnin tukemiseksi. Toisena lisätavoitteena oli muodostaa nettiin keskustelu- ja linkkisivusto, tiedottaa päivähoiton ja koulun henkilökunnalle kielellisistä erityisvaikeuksista ja perheiden tarpeesta vertaistukeen. Perheet kokoontuivat lähipaikkakunnalla viikonlopputapaamisissa 4-6 kertaa. Projektin kuluessa muodostettiin myös keskustelusivusto perheille, jonka kautta yhteydenpidosta, vertaistuen ja tiedon saamisesta tuli luonnollinen osa arkipäivää. Projektiin osallistui Pohjanmaalla 14 perhettä ja pääkaupunkiseudulla 15 perhettä. (Aivohalvaus- ja dysfasialiitto. 2009)

6.4 Työn tavoitteet

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli tehdä kielihäiriöisten lasten vanhemmille tarkoitettu opas. Tämän vuoksi muodostuivat tavoitteet kolmesta eri näkökulmasta: Opinnäytetyön tavoitteet, henkilökohtaiset tavoitteeni ja itse oppaan tavoitteet.

6.4.1 Opinnäytetyön tavoitteet

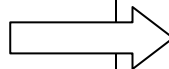
Tavoitteeni oli saada kielihäiriöisten lasten vanhemmille mahdollisimman selkeä ja tiivis tukipaketti koulunaloitusvaiheeseen. Opas tukisi ja antaisi neuvoja vanhemmuuteen sekä koulunkäynnin että arjen tilanteisiin. Opinnäytetyössä perehdyin kielellisiin erityisvaikeuksiin ja mitä siihen liittyy koulunaloitusvaiheessa sekä vertaistukeen, josta oli suuri apu vanhemmille. Tavoitteena oli saada tarkka kokonaiskäsitys kielellisistä erityisvaikeuksista, jotta kielihäiriöisen lapsen koulunaloitusvaiheeseen vanhemmilta nousseet kysymykset olisi helpompi käsitellä ja avata työssäni. Viitekehys, omat kokemukset ja aiheeseen liittyvän kirjallisuuden kautta perehdyin kielellisiin erityisvaikeuksiin koulunaloitusvaiheessa sekä vertaistuesta saatuun apuun. Aineistoa oli todella paljon. Käytin alan kirjoja sekä paljon myös internettiä, josta löytyi esimerkiksi lakitekstien päivitettyimmät tiedot.

Opinnäytetyön tavoitteet	Pohdittavaa tavoitteiden arvioimiseksi
<p>Tukea vanhempia, joiden lapsi on koulunaloitusvaiheessa ja hänellä on kielellisiä erityisvaikeuksia</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tehdä oppaasta selkeä ja helppoluokinen. - Saada käsitys oppaan lähtökohdista, mitkä ovat lähtökohdat oppaan tekemiselle? - Perehtyä lähtökohtien kautta kielellisiin erityisvaikeuksiin ja vertaistuen merkitykseen kielihäiriöisen lapsen perheessä 	<p>Kuinka saan viitekehysten pohjalta koottua oppaan?</p> 

6.4.2 Omat tavoitteeni

Omat tavoitteeni kohdistuivat enimmäkseen ammatilliseen kasvuuni. Tavoittelin ammatillista kasvua oppimalla kaikesta opinnäytetyöstä saaduista tiedoista ja käytännöistä. Tulevassa ammatissani, sosionomina, tulen varmasti kohtaamaan perheitä, joille pystyn tämän oppaan avulla antamaan eväitä sekä koulunaloitusvaiheen että arjen käytäntöihin, vaikka kyseessä välttämättä ei olisi kielihäiriöistä kärsivä lapsi. Yhtenä tavoitteenani oli saada myös kokemusta oppaan työstämisestä. En ollut aikaisemmin tehnyt näin laajaa opasta. Opinnäytetyön muodossa siihen avautunut mahdollisuus oli hyvä keino tutustua oppaan työstämiseen prosessiluontoisesti.

Omat tavoitteet	Pohdintaa tavoitteiden arvioimiseksi
<ul style="list-style-type: none"> - Ammatillinen kasvaminen oppaan edetessä - Laajentaa omaa tietämystään vanhemmuuden haastavuudesta, kun tietoa koulunaloitukseen on vaikea löytää - Saada tulevaan työhöni työvälineitä - Oppaan hyöty olisi pitkäaikainen 	<p>Kuinka tulevaisuudessa osaan vastata kielellisistä erityisvaikeuksista ja siihen liittyvistä arjen haasteista?</p> <p>Onko oppaasta ollut paljon apua vanhemmille?</p> <p>Onko opasta ollut helppo käyttää?</p>



6.4.3 Oppaan tavoitteet

Tavoitteenani oli saada oppaasta mahdollisimman selkeä ja helppolukuinen. Tällä oppaalla oli tarkoitus tuottaa vanhemmille väline, jonka avulla heidän olisi helppo löytää kaikki tarvittava tieto kielellisistä erityisvaikeuksista koulunaloitusvaiheessa. Oppaan tavoitteena oli myös antaa käytännön vinkkejä koulunkäynnin arjen helpottamiseksi sekä lakitietoutta siitä, mihin he ovat oikeutettuja ja linkkejä internettiin, josta vanhemmat löytäisivät syvemmin tietoa haluamistaan asioista. Oppaan monipuolisuuden vuoksi sen käyttömahdollisuuksia pystyi hyödyntämään laaja joukko kielihäiriöisten lasten perheitä. Oppaasta varmasti hyötyisivät myös sellaiset perheet, jossa ei välttämättä esiinny kielellisiä erityisvaikeuksia. Yhtenä oppaan tavoitteista oli saada myös vertaistuen merkitys näkymään oppaassa.

Oppaan tavoitteet	Pohdittavaa tavoitteiden arvioimiseksi
<ul style="list-style-type: none"> - Saada oppaasta käytännöllinen ja helppolukuinen. Vanhempia palveleva opas. - Tarjota vanhemmille neuvoja arjen haastaviin tilanteisiin koulunaloitusvaiheessa 	<p>Kuinka saada oppaasta toimiva ja vanhempia palveleva, vanhempien haastattelun avulla?</p>

7 OPPAAN LÄHTÖKOHDAT

Opinnäytetyön lähtökohtaa haettiin ”Meidän perhe menee kouluun”- projektissa mukana olleiden perheiden tarpeista saada tukea ja tietoa lapsensa koulunaloitusvaiheeseen. Jokainen vanhempi haluaa olla tietoinen oikeuksistaan lapsensa koulunaloitusvaiheessa ja lapsilla, joilla on kielellisiä erityisvaikeuksia, ei ole yhtä tiettyä polkua aloittaa koulu. Ennen oppaan koostamista, tein avoimen haastattelun ”Meidän perhe menee kouluun”- projektissa mukana olleille vanhemmille. Haastattelussa kysyin, mistä asioista vanhemmat haluavat tietoa sekä mitkä asiat heitä huolettavat lapsen koulunaloitusvaiheessa. Vanhempien haastattelussa - ja

aikaisemmin projektityöntekijän kanssa keskustelujen tiimoilta lähtökohdiksi tälle työlle nousi: Kielellisten erityisvaikeuksien tietojen hajanaisuus, haasteet oppimisessa ja koulumaailmassa sekä vanhemmuus.

7.1 Tietojen hajanaisuus kielihäiriöisen lapsen koulunaloitusvaiheessa

Yhtenä lähtökohtana ja lisäksi haasteena tälle oppaalle on tietojen hajanaisuus, sillä kielihäiriöisen lapsen koulunaloitusvaiheeseen on olemassa paljon tietoa, mutta saa hakea monesta eri lähteestä. Haastateltaessa vanhempia, tietojen hajanaisuus nousi suurimmaksi puheenaiheeksi perheiden kesken. Vanhemmat olivat kokeneet, että tiedon hakeminen oli ns. ”arpapeliä”, sillä eri lähteiden tiedot eivät olleet usein yhtenäisiä keskenään. Tietojen hajanaisuus sai aikaan sen, etteivät vanhemmat oikein tienneet mistä lähteestä he saisivat oikean ja varmin tiedon. Vanhempia askarrutti myös se, että ennen projektin alkua heillä ei ollut mitään tietoa siitä, missä ja minkälaisessa luokassa tai koulussa heidän lapsensa aloittaisi koulun. Vaihtoehtoja lapsen luokkamudosta oli tullut vanhemmille monelta suunnalta, mutta kukaan ei suoranaisesti ollut suositellut heille mitään. Tämän vuoksi myös koulunaloitusvaihe näkyi heille ”tulevaisuuden mustana möykkynä”, josta olisi kaivannut selkeää tietoa.

Mistä sitten vanhemmat olivat saaneet tietoa? Haastattelemani vanhemmat nostivat parhaaksi lähteekseen muut projektissa mukana olleet vanhemmat. Vanhemmat jakoivat keskenään tietoa, mitä he olivat aina tahoiltaan kuulleet. Vaikka vastauksia kysymyksiin oli välillä hankala löytää, projektissa mukana olleita vanhempia oli kuitenkin helpottanut se, etteivät he olleet yksin epätietoisuuden kanssa, vaan saivat tukea muilta projektin vanhemmilta. Lähtökohdaisesti tietojen hajanaisuus oli suurin ongelma ja siksi tarve oppaalle oli suuri. Jotta saimme oppaaseen kaiken tarvittavan, oli ennen oppaan tekstin kokoamista tärkeä saada vanhempien äänet kuuluville ja näin ollen tehdä oppaasta kohderyhmäänsä palveleva. Yhteistuumin projektin kanssa olimme sitä mieltä, että vanhemmilta, jotka elävät arkea kielihäiriöisen lapsensa kanssa olivat oppaaseen koottavien kysymysten asiantuntijoita.

7.1.1 Yhteiskunnan tuki perheille

”Meidän perhe menee kouluun”- projektiin osallistuneiden vanhempien haastattelussa ilmeni suurilta osin tyytymättömyys sosiaali- ja terveydenhuoltoon ja Kelaa kohtaan. Vanhemmat kertoivat, että kysyessä neuvoja, oli heitä vain ohjattu seuraavalle ”tiskille” tai ”soittamaan eteenpäin”. Vanhemmista tuntui, että tukea ja tietoa ongelmiin ei saisi ilman omaa aktiivi-

suutta. Tietoa haettiin myös internetistä, mutta se oli työlästä, sillä suurimmaksi osaksi vanhemmat joutuivat käyttämään Internet-hakupalveluja, kuten googlea. Suoria nettilinkkejä ei ollut tietolähteisiin, eikä niitä välttämättä hakupalvelun kautta edes löytynyt. Vanhemmat kertoivat tiedon hajanaisuuden olevan työllistävä osa jo kiireiseen arkeen ja johon he olisivat kaivanneet helpotusta.

Kielihäiriöinen lapsi ja hänen perheensä voivat saada sosiaali- ja terveydenhuollosta palveluita ja kuntoutusta. Haettavista tukimuodoista ja palveluista antavat tietoa oman asuinkunnan sosiaalivirastot, Kela ja Aivohalvaus- ja dysfasialiitto. Lähtökohtana palveluille ja tuille on yksilökohtainen harkinta, sekä lait ja asetukset, jotka määräävät palvelun ja tuen saannin. Kelan järjestämiä palveluita ovat vammaistuki, erityishoitoraha, Kelan lääkinnällinen kuntoutus ja sopeutumisvalmennus. Kunnan sosiaalitoimen järjestämiä palveluita ovat henkilökohmainen apu (subjektiivinen oikeus), omaishoidon tuki, palvelusuunnitelma, palveluseteli ja palvelutarpeen selvittäminen sekä palvelusuunnitelma, joka tehdään yhteistyössä lasta hoitavien henkilöiden kanssa. (Lukka 2010, 1-9.)

7.1.2 Mistä vanhemmat tunsivat saavansa apua?

Sinkkosen mukaan jokaisella vanhemmalla herää riittämättömyyden ja kelpaamattomuuden tunteita ja toisinaan myös syyllisyyttä ratkaisuihin, jotka näyttävät jälkikäteen katsottuina vääriltä. (Sinkkonen. 2003. 291). Riittämättömyyden tunne korostui vanhempien yrittäessä saada tietoa lapsensa koulutaipaleelle. Kun sitten vanhemmille tuli mahdollisuus päästä mukaan ”Meidän perhe menee kouluun”- projektiin, heidän olonsa helpottui, sillä he saivat ympärilleen muita samassa tilanteessa olevia vanhempia. Perheet kokoontuivat viikonlopputapaamisissa n. 5-6 kertaa. Viikonlopputapaamisissa lapset olivat mukana ja heille oli järjestetty omaa ohjelmaa heidän tarpeet huomioon ottaen. Perheille järjestettiin viikonloppujen aikana yhteistä toimintaa, jonka tarkoituksena oli antaa vinkkejä erilaisista tavoista toimia yhdessä perheenä. Tapaamisissa pohdittiin yhdessä muiden vanhempien kanssa asioita, jotka huolestuttavat heitä lapsensa koulunaloituksessa. Jokaiseen viikonloppuun liittyi mukavaa yhdessäoloa, joka yhdisti perheitä ja saivat näin vertaistukea, jota he pitivät isona voimavarana.

7.2 Kielihäiriöisen lapsen haasteet oppimisessa ja koulumaailmassa

Lapsen, jolla on lieviä kielellisiä erityisvaikeuksia, puhe voi kuulostaa koulun alussa normaalilta. Ongelmia voi kuitenkin olla puheen tuotossa ja ymmärtämisessä, sosiaalisissa taidoissa,

lukemaan ja kirjoittamaan oppimisessa, luetun ymmärtämisessä, vieraissa kielissä, motorikassa, ongelmanratkaisussa ja tarkkaavaisuudessa. Lapsella, jolla on vaikea-asteinen kielihäiriö, on lisäksi vielä kouluikässä puutteita sanavarastossa, sanojen taivutuksessa ja sanajärjestyksessä. Vaikka lapsella voi olla vaikeuksia puheen tuotossa ja ymmärtämisessä, visuaalinen eli näkemiseen perustuva puoli on yleensä vahva osa-alue. Siksi puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen, kuten kuvien ja tukiviittomien käyttö, auttaa lapsen kanssa kommunikoitaessa. Näitä käytettäessä lapsi tulee ymmärretyksi ja saa onnistumisen kokemuksia. (Ahonen ym. 2004, 23.)

Haastateltaessa vanhempia, heiltä heräsi paljon kysymyksiä liittyen koulun alkuun. Sillä jokaisessa perheessä kielelliset erityisvaikeudet olivat eritasoisia ja lapset aloittivat koulun erilaisista lähtökohdista, 2-vuotisesta esiopetuksesta startti- ja nolla luokkiin. Seuraavassa kappaleessa tuon esille vanhemmilta nousseita kysymyksiä, jotka askarruttivat heitä ennen koulun alkua. Oppaan kokoaminenkin perustui suurimmaksi osaksi näihin kysymyksiin ja nämä vanhempia askarruttaneet kysymykset löytyvät oppaasta.

- *"Mikä koulu ja luokkamuoto olisivat lapselle paras vaihtoehto ja millaisia tukitoimia on saatavilla?"*
- *"Miten koulumatkat järjestyvät ja sujuvat?"*
- *"Onko opettajilla tarpeeksi tietoa lapsestani, toimiiko kodin ja koulun välinen yhteistyö?"*
- *"Uskaltaako lapsi kertoa, ettei ole ymmärtänyt ohjetta tai asiaa?"*
- *"Miten voi tukea lapsen oppimista?"*
- *"Olenko tarpeeksi hyvä vanhempi?"*
- *"Miten huollan parisuhdetta kaiken arjen keskellä?"*

8 OPINNÄYTEYTÖN TOTEUTUS JA MENETELMÄT

Opinnäyteytöni on ollut pitkä prosessi, johon on tullut oman työssä käymisen vuoksi välillä taukoja, mutta pääsääntöisesti työtahti on ollut intensiivistä. Vielä alkuvuodesta 2009 minulla ei ollut tietoa, mistä aiheesta tekisin opinnäytetyöni. Osallistuin hankeinfoon helmikuussa 2009. Hankeinfoista löysin Meidän perhe menee kouluun- projektin esille tuoman opinnäytetyön aiheen, joka alkoi kiinnostaa minua. Sain opinnäytetyönohjaajaltani lisätietoa opinnäytetyön aiheesta ja valitsin sen opinkäytetyökseksi. Pian aiheen valinnan jälkeen tapasimme projektityöntekijän kanssa oppaan suunnittelun merkeissä. Koska opas tehtiin yhteistyössä Aivohalvaus- ja dysfasialiiton kanssa, oli liitolla iso merkitys oppaan suunnittelussa. Sain liitolta valmiin sisällysluettelon oppaalle, josta ilmeni, mitä tietoa oppaaseen haetaan. Liitolta tuli myös toive oppaan valmistumiselle ja päätimme, että opas valmistuisi 30.9.2009- mennessä. Sovimme myös, että haastattelisin projektissa mukava olevia vanhempia. Haastattelusta saimme lisämateriaalia oppaaseen. Esittelin opinnäytetyön ideapaperin maaliskuussa 2009. Huhtikuussa 2009 aloin työstämään opinnäytetyöni suunnitelmaa, jonka esitin Toukokuussa 2009. Omien näkökulmien ja ajatusten lisäksi halusin oppaan teoriaperustaan eri ammatillisten tahojen tietämystä sekä aitoja kokemuksia. Projektityöntekijä suosittelikin minua tulemaan heidän toukokuussa 2009 järjestettävään seminaariin, josta saisin tietoa sekä ammattilaisten että vanhempien näkökulmasta. Seminaari oli hyvä aloitus oppaan kokoamiselle. Seminaarissa selkiytyi projektin tarkoitus ja sain paljon teorian- ja käytännön tietoa sekä mahdollisuuden tutustua projektissa mukana olleisiin vanhempiin.

Vanhempien haastattelu sijoittui kesäkuun alkuun 2009. Ennen haastattelua minun tuli kuitenkin saada projektityöntekijältä vanhempien sähköpostiosoitteet, jotta haastatteluaika saataisiin sovituksi. Sain kahdeksan nimeä, joista viisi vanhempaa suostuivat tulemaan haastatteluun. Sähköposteissa vanhemmat antoivat alustavaa tietoa perheestään, näin minun oli helpompi valmistautua haastatteluun, kun oli jo ennakkotietoa siitä, millaisia vanhempia haastattelen. Näiden viiden vanhemman kanssa tehtävä yhteistyö oli helppoa, sillä he olivat todella joustavia ja suostuvaisia aikatauluihin, vaikka heillä oli jo paljon tehtävää töiden ja arjen pyörittämisen kanssa. Haastattelupaikkana toimi yhden haastateltavan perheen koti, joka oli sekä vanhemmille että heidän lapsilleen tuttu paikka. Oli todella hieno juttu, että sain kaikille tutun haastattelupaikan. Ajattelin, että tällöin vanhempien kynnys tulla paikalle oli matalampi, eikä vanhempien tarvinnut hankkia lapsille hoitajaa.

Valmistauduin haastatteluun miettimällä kysymyksiä etukäteen, käyttäen runkona projektilta saatua sisällysluetteloa. Otin haastatteluun koululta lainaksi kasettinauhurin, jonka materiaa-

lia käyttäisin sekä oppaan että opinnäytetyön tekemisen tukena. Haastattelu tapahtui iltapäivällä, projektissa mukana olleen perheen kotona. Kaikki viisi vanhempaa lastensa kanssa saapuivat paikalle ja osallistuivat haastatteluun vapaaehtoisesti, ilman palkkiota. Haastattelun ajan lapset leikkivät keskenään ulkona, näin me saimme pitää haastattelun rauhassa sisällä. Aloitin haastattelun esittämällä kysymyksen ja koska kyseessä oli avoin haastattelu, en antanut vanhemmille vastausvaihtoehtoja vaan annoin heidän vastata omin sanoin. Haastattelun tunnelma oli alusta asti rento ja asiallinen, mutta välillä kysymyksiin vastaaminen venyi vanhempien väliseksi kuulumisten vaihdoksi ja näin saatettiin sivuttaa kysymyksen aihe. Tässä kohtaa minun olisi pitänyt olla johdonmukaisempi ja palauttaa kysymys oikeaan kohtaan tai varata aikaa niin, että vanhemmat olisivat saaneet vaihtaa kuulumiset ennen haastattelun alkua. Loppujen lopuksi haastattelu oli kuitenkin sekä minun että vanhempien puolelta antoisaa. Vaikka kuulumisia vaihdettiin, ne vaihdettiin heidän erityislapsistaan ja haastattelun jälkeen ymmärsin, että pääsin kuulemaan kuinka vertaistukea saadaan ja annetaan konkreettisesti. Haastattelun päättyttyä vanhemmat kiittivät minua, kun olivat saaneet purkaa tunteuksiaan ja pitivät osallisuuttaan oppaan tekoon tärkeänä. Haastattelun jälkeen purin nauhan ja kokosin tärkeimmät asiat haastattelusta paperille oppaan ja opinnäytetyön tueksi. Haastattelun jälkeen alkanut kesälomakausi jätti oppaan hautumaan kesän ajaksi. Kesän ajan kuitenkin keräsin opasta varten materiaalia ja aloin pikkuhiljaa hahmotella oppaan ulkoasua. Kesän aikana sain vielä vanhemmilta, sähköpostin välityksellä lisäyksiä tehtyyn haastatteluun. Haastattelusta jäi hyvä mieli, sillä kenellekään vanhemmista tämä haastattelu ei tuntunut väkinoiselta ja kaikki lähtivät hyvillä mielin kotiin.

Aikajana opinnäytetyöprojektistani

Helmikuu 2009: Hankemessut. Löydän aiheen opinnäytetyölleni



Huhtikuu 2009: Ensimmäinen kokoontuminen opinnäytetyön ohjajan ja projektityöntekijä Minna Voltin kanssa. Saan sisällysluettelon opasta varten ja sovimme oppaan aikatauluista



Toukokuu 2009: Suunnitelmaseminaari



Kesäkuu 2009: Projektissa mukana olleiden vanhempien haastattelu. Haastattelun purku



Elokuu-Lokakuu 2009: Oppaan tekoa. Olemme viikottain yhteydessä projektityöntekijän kanssa. Lokakuussa opas valmistui



Vuosi 2010: Opinnäytetyön tekoa. Töiden vuoksi valmistuminen siirtyi



Maaliskuu 2011 Opinnäytetyön esitys

9.1 Oppaan toteutus

Elokuussa 2009 aloin työstämään oppaan tekstiosuutta. Käytin oppaan runkona projektilta saatua sisällysluetteloa, koska se oli heidän toiveensa. Sisällysluettelon lisäksi projekti halusi itse suunnitella - ja muokata oppaan ulkoasun sekä maksaa painokustannukset. Näin ollen minulle jäi tehtäväksi oppaan tärkein osuus, eli sisällön kirjoittaminen.

Tavoitteenani oli rakentaa oppaasta selkeä, monipuolinen ja toimiva kokonaisuus, josta hyötyisivät kaikki koulunaloitusvaiheessa olevat vanhemmat, mutta erityisesti ne vanhemmat joiden lapsella on kielellisiä erityisvaikeuksia. Opasta suunnitellessa täytyi miettiä ja rajata tarkasti se, kenelle opas oli tarkoitettu ja mitä oppaalla tavoitellaan. Kohderyhmä oli minulle jo entuudestaan tuttu, sillä olin aiemmin työskennellyt kielihäiriöisten lasten kanssa, mutta vähemmän kielihäiriöisten lasten vanhempien kanssa. Oppaan näkökulmaa piti pohtia siis vanhempien näkökulmasta. Vaikka itselläni ei ollut mahdollisuutta vaikuttaa oppaan ulkoasuun, olennaista kuitenkin oli se, että oppaasta tulisi selkeä ja helppolukuinen, tiivis lukupaketti, johon minä pystyin teksteilläni vaikuttamaan. Vilkka ja Airaksinen (2003) kertovat painotuotteen tuottamiseen liittyvistä asioista ja toteavat, että vaikka ulkoasulla pyritään houkuttelemaan lukijoita, ei se saa kuitenkaan mennä ristikkäin sen kanssa mitä kansion sisältä löytyy. On siis tärkeää, että ulkoasu vastaa tuotteen sisältöä. (Vilkka & Airaksinen 2003, 51.)

10 EETTISET LÄHTÖKOHDAT

Laadullisessa tutkimuksessa tutkija on tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline, jolloin pääasiallinen luotettavuuden kriteeri on tutkija itse ja näin ollen luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden tarkastelukulmia voivat olla uskottavuus, varmuus, siirrettävyys ja vahvistuvuus. Uskottavuus luotettavuuden kriteerinä tarkoittaa sitä, että tutkijan on tarkistettava vastaavatko hänen käsitteellistyksensä ja tulkinsansa tutkittavien käsityksiä. Varmuutta voi lisätä ottamalla huomioon mahdolliset ennustamattomat tutkimukseen vaikuttavat ennakkoehdot. Tutkimustulosten siirrettävyys on mahdollista tietyn ehdoin. Vahvistuvuus tarkoittaa sitä, että tehdyt tulokset saavat tukea toisista tutkimuksista. (Eskola & Suoranta 1996, 165-167.) Pyrin rehellisyyteen ja avoimuuteen opinäytetyön kulussa. Tutkimusluvan antoi minulle Meidän perhe menee kouluun - hankkeen projektityöntekijä Minna Voltti Aivohalvaus - ja dysfasialiitosta. Eettinen herkkyyks nousi esille

jo silloin, kun kuulin ensimmäisen kerran tästä hankkeesta, sillä aihe oli minulle jo entuudestaan tuttu, sillä olin työskennellyt jo aikaisemmin kielihäiriöisten lasten parissa. Aikaisempi kokemus oli antanut minulle luottamusta ja paljon tietoutta tarttua aiheeseen ja auttoi minua huomaamaan hankkeen tarpeellisuuden.

Opinnäytetyössäni tuli ottaa huomioon kunkin osapuolen erityispiirteet ja heidän tarpeensa, eli lapsi ja hänen vanhempansa. Aikaisemmalla kokemuksella oli paljon hyötyä, sillä tiesin kuinka kielihäiriöinen lapsi käyttäytyy ja mitä hän tarvitsee päästäkseen arjessa eteenpäin. Tarkastellessani kielihäiriöistä lasta ja hänen perhettään minun tuli alan asiantuntijana huomioida se, etteivät kielelliset erityisvaikeudet kosketa vain lasta, vaan myös vanhempia ja koko perhettä. Perhe on tukena lapsen arjessa, koulun käynnissä ja kuntoutuksessa. Vanhempien käsitykset lapsestaan oppijana vaikuttavat lapsen oppimiskykyyn enemmän kuin lapsen todelliset kyvyt. Tämän vuoksi työstämällä opinnäytetyötäni oli suuri merkitys perheissä, joissa esiintyy kielellisiä erityisvaikeuksia. (Ahoon & Aro. 1999. 220.)

Opinnäytetyöni avulla perheet, joilla ei ollut aiheesta paljon tietoa, saivat vastaukset kysymyksiinsä. Opinnäytetyössäni eettisyys näkyi myös siten, etten tehnyt opasta sekä omien että liiton mieltymyksien mukaan, vaan otin perheiden toiveet huomioon haastatteleamalla heitä. Haastattelussa sain tietoa perheiden toiveista oppaaseen, sillä heidän omakohtainen tieto oli parasta antia arjesta. Tietenkin teoreettinen viitekehys seurasi mukana koko ajan, ettei tieto ollut vain ”muiden suusta”.

Eettinen motivaatio näkyi työssäni siten, että olin sitoutunut tekemään tämän työn. Minulla oli päivämäärä, johon mennessä tein opas-lehtisen valmiiksi perheille. Otin vastuun siitä, että työni valmistuu ajallaan. Minulta odotettiin työtä ajallaan, eikä tullut mielenkään, että olisin palauttanut työni myöhässä, sillä se olisi eettisesti väärin perheitä ja hanketta kohtaan. Myös perheillä oli odotukset minua kohtaan, sillä tämä työ palveli myös heitä ja halusin antaa heille hyvän ja hyödyllisen oppaan, josta olisi heille hyötyä pitkään. Itse hyödyin tästä opinnäytetyöstä todella paljon ja saan mahtavan oppimiskokemuksen ja kasvoin ammatillisesti. Opinnäytetyötä tehdessä on hyvä pitää motivaatio korkealla, silloin työt sujuvat paremmin ja tietää itsekkin oppivansa enemmän. Ja siihen pyrin, mutta välillä tuli tilanteita, jolloin motivaationi ei ole korkeimmillaan, tällöin oli hyvä pysähtyä miettimään missä on vika. Vuosien varrella olen kuitenkin oppinut, että työssä kuin työssä tulee sekä hyviä että huonoja hetkiä ja niihin pitää suhtautua maltillisesti, eikä antaa huonojen hetkien viedä, vaan löytää työn hyvät puolet ja jatkaa entistä tarmokkaampana eteenpäin.

Suurimmat vaikeudet opinnäytetyöni teossa kohtasin teoreettisen viitekehyksen luomisessa ja itseni etäännyttämisessä tutkimuksen kohteesta. Kun olin hyvin lähellä aihettani, minulle tuli vaikeuksia hahmottaa, mitkä voisivat olla oleellisia ja mielenkiintoisia näkökulmia tarkastella opinnäytetyötäni. Näkökulmia ja tietoa, joihin olisin voinut tarttua, oli niin runsaasti, että joskus meinasi tulla rajaamisen vaikeus vastaan. Opinnäytetyön aiheen tunteminen lisäsi ymmärrystäni. Oma kokemukseni oli läsnä tulkinnassa. Kaikkia työpaikalla tapahtuneita pohdintoja ja keskusteluja, jotka ovat mahdollisesti lisänneet ymmärrystäni, oli vaikea raportoida. Aineisto kuitenkin vahvisti käsityksiäni kielellisistä erityisvaikeuksista. Tutkimusraportin teksti on kudosmainen monien aineksien yhteenliittymä, joka ei ainoastaan heijasta tutkimuksen kohteena olevaa todellisuutta vaan on itse todellisuus, joka luo merkityksiä (Eskola & Suoranta 1996, 173).

Opasta suunniteltaessa täytyi miettiä ja rajata tarkasti se, kenelle opas oli tarkoitettu ja mitä oppaalla tavoitellaan. Kohderyhmä oli minulle jokseenkin tuttu, sillä olin aiemmin työskennellyt kielihäiriöisten lasten kanssa, mutta vähemmän lasten vanhempien kanssa. Oppaan näkökulmaa piti pohtia siis vanhempien näkökulmasta. Itselläni ei ollut paljon mahdollisuutta vaikuttaa oppaan ulkoasuun, sillä ulkoasusta päätti suurimmilta osin Aivohalvaus- ja dysfasialiitto. Olennaista kuitenkin oli se, että oppaasta tulisi selkeä ja helppolukuinen, tiivis lukupaketti, johon minä pystyin teksteilläni vaikuttamaan. Vilkka ja Airaksinen (2003) kertovat painotuotteen tuottamiseen liittyvistä asioista ja toteavat, että vaikka ulkoasulla pyritään houkuttelemaan lukijoita, ei se saa kuitenkaan mennä ristikkäin sen kanssa mitä kansien sisältä löytyy. On siis tärkeää, että ulkoasu vastaa tuotteen sisältöä. (Vilkka & Airaksinen 2003, 51.)

11 POHDINTA

11.1 Oppaan arviointi ja tavoitteiden saavuttaminen

Olen tyytyväinen oppaan lopputulokseen. Luetin opasta projektin työntekijöillä ja muokkasin sitä useita kertoja. Oppaan tekemisen aikana vammaispalvelulakiin tuli muutoksia, joten jouduin muokkaamaan lähes valmista opasta, saadakseni siihen ajankohtaista tietoa. Uskon kuitenkin, että muutamien muokkaamisten ja pitkäkestoisen ajatusprosessin jälkeen oppaastani on tullut juuri sellainen, miltä sen alusta asti halusinkin näyttävän ja millaista Meidän perhe menee kouluun -projekti tarvitsi.

Olen miettinyt olisiko minun pitänyt pyytää valmiista oppaasta palautetta projektissa mukana olleilta vanhemmilta. Tein oppaan yhteistyössä projektin työntekijöiden kanssa, joten heiltä sain hyvää palautetta oppaan tekemisen aikana. Vanhemmat saivat olla mukana oppaan alkutaipaleella, heille olisi varmasti ollut mukava olla myös arvioimassa lopputulosta. Todennäköisesti vanhemmat ovat antaneetkin palautetta projektin omissa tapaamisissa, joissa minä en ole ollut mukana. Oppaasta kuitenkin löytyi lähestulkoon kaikki ne asiat, joita vanhemmat halusivat oppaaseen tulevan, joten luulen, että hekin ovat olleet tyytyväisiä lopputulokseen.

Opinnäytetyöni ensimmäiseksi tavoitteekseni nousi luoda selkeä ja päivitettävissä oleva opas kielihäiriöisten vanhempien tueksi. Kielellisistä erityisvaikeuksista löytyi paljon valmiita oppaita, muttei vielä yhtään sellaista mikä keskittyisi pelkästään koulunaloitusvaiheeseen. Mielestäni olen päässyt tavoitteisiin, sillä projektilta saadun palautteen mukaan tekemäni opas on kaivattu väline vähentämään vanhempien huolta ja tietämättömyyttä koulunaloitusvaiheessa. Oppaan ansioista lapsi voi kokea koulunaloituksen turvalliseksi, kun vanhemmat voivat luottavaisin mielin aloittaa koulun heidän kanssaan.

Toinen tavoitteeni oli tukea vanhempia oppaan avulla sekä tarjota heille neuvoja ja vinkkejä koulunaloitusvaiheeseen. Kuten jo edellä mainitsin, tietoa kielihäiriöisten lasten koulunaloitusvaiheesta ei ollut ”yksissä kansissa” lainkaan. Tieto on ripoteltu hajanaisesti eri lähteisiin ja sitä oli vaikea hakea. Kielihäiriöisten koulunaloituksen tukeminen on tärkeä todella asia, joka tuli saada yksiin kansiin. Kun vanhemmat saavat selkeää informaatiota koulunaloitusvaiheesta, heidän luottamuksensa alkaa kasvaa ja kehittyä. Oppaan myötä vanhemmat saavat kokea ettei koulunaloitusvaihe ole enää ”musta möykky” jossain tulevaisuudessa. Vanhemmat saavat myös luottamusta koulua kohtaan, koska tietävät mihin kaikkeen heidän lapsellaan on oikeus ja osaavat tällöin vaatia sitä. Mielestäni tämä opas olisi hyvä olla helposti koulujen henkilökunnan saatavilla, sillä kaikilla kielihäiriöistä lasta opettavilla opettajilla ja henkilökunnalla ei välttämättä ole kaikkea tietoa kielihäiriöisen lapsen koulunaloituksesta. Uskon, että yhteistyö vanhempien kanssa ennen oppaan tekoa, toivat opasta lähemmäksi vanhempia.

Oppaan tavoitteet	Kuinka pääsin tavoitteisiin?
<ul style="list-style-type: none"> - Saada oppaasta käytännöllinen ja helppolukuinen. Vanhempia palveleva opas. - Tarjota vanhemmille neuvoja arjen haastaviin tilanteisiin koulunaloitusvaiheessa 	<p>Vanhempien haastattelun avulla sain paljon käytännön tietoa siitä, mitä oppaaseen tulisi laittaa. Mielestäni vanhemmat saivat käytännöllisen ja toimivan oppaan, jota voi aina tarpeen vaatiessa helposti muokata ajan henkeen.</p>

11.2 Opinnäytetyön ja oman oppimisen arviointi

Opinnäytetyön aihetta suunnitellessani pidin itsestänselvyytenä, että teen työn kasvatus- ja perhetyöhön liittyen, sillä halusin sosionomi-koulutuksen ohella ehdottomasti lastentarhanopettajan pätevyyden. Laurean hankemessuilla helmikuussa 2009 opinnäytetyöni aihe ikään kuin käveli vastaan, sillä kielelliset erityisvaikeudet olivat minulle ennestään tuttu aihe. Meidän perhe menee kouluun - projektilla oli tarvis selkeälle oppaalle, joka tukisi vanhempia heidän lastensa koulunaloituksessa. Koska kasvatus ja perhetyö ovat olleet aina lähellä sydäntäni, en empinyt aiheen kanssa, vaan kysyin olisiko tämä projekti vapaa tehtäväksi. Koin myös, että opinnäytetyön kautta saisin perehtyä niin käytännössä, kuin teoriassakin siihen mitä kielelliset erityisvaikeudet pitävät sisällään ja miten vanhempien ja koulun välistä yhteistyötä voitaisiin tukea heti ensitapaamisesta lähtien.

Aloitin projektin keväällä 2009 hyvin innostuneena ja valmiina kehittämään Meidän perhe menee kouluun - projektia. Intoa oppaan työstämiseen lisäsi mahdollisuus käyttää omaa luovutusta tekstiosuuteen - sekä haastattelu projektissa mukana olleille vanhemmille. Toiminnallinen opinnäytetyö osoittautui kuitenkin yllättäen paljon haastavammaksi kuin olin odottanut. En voinutkaan tehdä opasta täysin oman mieleni mukaan, vaan huomasin että hyvän lopputuloksen edellytys on yhteistyö niin projektin vanhempien kuin Meidän perhe menee kouluun - projektityöntekijöiden kanssa. Suurena haasteena pidin ”kultaisen keskitien” löytämistä tiedon paljouden kanssa.

Pidin hyvin tärkeänä asiana opinnäytetyöprosessissani tutustua teoriaan ja etenkin Kielellisten erityisvaikeuksiin vanhempien näkökulmasta ennen oppaan työstämistä. Halusin saada lisää varmuutta omaan ammatilliseen osaamiseen kirjallisuudesta. Tutustuessani teoriaan sain ideoita ja ajatuksia siitä millä keinoin opas olisi tueksi kielihäiriöisten lasten vanhemmille. Käsittelen raporttiosuudessani melko paljon teoriaa ja etenkin kielellisiin erityisvaikeuksiin liittyviä asioita. Teorian runsaalla määrällä haluan tuoda esille niin kielellisiin erityisvaikeuksiin liittyvät perusasiat kuin vanhempien tärkeän merkityksen koulunaloitusvaiheessa.

Opinnäytetyöprosessin alussa minulla oli vaikeuksia hahmottaa se, miten rajaan teorian ja mitä yleensäkin otan mukaan opinnäytetyöhöni. Alussa tuntui, ettei materiaalia löydy oppaaseen eikä teoriataustaan, mutta pikkuhiljaa aloin kuitenkin löytää kirjallisuutta ja materiaalia. Loppujen lopuksi minulla olikin pino erilaisia kielellisiin erityisvaikeuksiin liittyviä tietoja, monisteita, hakemuksia ja kielihäiriöihin liittyviä kirjoja. Tämän sekasorron keskeltä aloin pala palalta kasata opasta ja teorian tietoa. Loppujen lopuksi sain todella mieltä, mikä olisi tarpeellista tietoa opasta varten ja mikä ”ylimääräistä tietoa”. Oppaan työstämisestä minulla on ollut koko ajan melko selkeä kuva. Välillä olen kokenut hieman turhauttavaksi kirjoittaa ja muokata opasta uudestaan. Uskon kuitenkin, että juuri tämän ansiosta voin nyt olla tyytyväinen lopputulokseen. Minua kuitenkin koko ajan helpotti se, että projektityöntekijät olivat tukenani tekemässä opasta, vaikka päävastuu tekstistä olikin minulla. Projektituotoisen opinnäytetyöni raporttiosuus ei sitä vastoin ole ollut minulle itsestäänselvyys missään vaiheessa. Opinnäytetyöprosessin lähestyessä loppuaan myös raporttiosuuden sisältö alkoi hahmottua minulle.

Työskenteleminen haastavassa sosiaalialan työpaikassa yhdistettynä opinnäytetyön tekemiseen olikin loppujen lopuksi aika hankalaa ja koin aikatauluissa pysymisen todella haastavana. Tämän vuoksi päädyinkin tekemään opinnäytetyön yksin. Ajattelin, että aikatauluja olisi hankala sovittaa kenenkään kanssa. Tavoitteenani oli saada opinnäytetyö valmiiksi kesäkuuhun 2010. Yllättävien elämän muutosten vuoksi en pysynyt aikataulussani vaan työni valmistuminen venyi maaliskuuhun 2011. Olen kuitenkin kaiken kaikkiaan pysynyt melko hyvin laatimassani aikataulussa. Uudelleen opinnäytetyöprosessia aloittaessani tekisin laajemman alkukartoituksen oppaan sisällöstä ja suunnitelman loppuraportin tekemisestä. Tein projektissa mukana olleille vanhemmillekin vain yhden haastattelun opasta varten, vaikka mahdollisuus olisi varmasti ollut tehdä useampia. Useammalla haastattelulla olisin ehkä saanut selkeämmän kuvan oppaan tarpeista. Opinnäytetyöprosessissani kehittämisen kohteena on myös yhteistyö. Yhteistyö yhden projektityöntekijän kanssa oli monipuolista, toimivaa ja riittävää. Yhteistyö muun projektin henkilökunnan kanssa jäi hyvin niukaksi oppaan tekemisen tiimoilta. Uskon,

että olisin saanut heiltä enemmän ajatuksia oppaan sisällöstä, jos olisin ollut aktiivisemmin heidän kanssaan tekemisissä. Myös yhteistyö ohjaavan opettajan kanssa jäi melko vähäiseksi, sillä opinnäytetyönprosessin aikana olin samanaikaisesti töissä. Uskon, että ohjaavan opettajan kanssa tehtävän tiiviimmän yhteistyön myötä olisin saanut enemmän ammattimaista ohjausta ja tukea opinnäytetyöprosessissani

Opinnäytetyöprosessin aikana olen kokenut työn teon mielenkiintoisena ja haastavana. Opinnäytetyön teon myötä koen saaneeni tietämystä kielellisistä erityisvaikeuksista koulunaloitusvaiheessa sekä vanhemmuuden tukemisesta koulunaloitusvaiheessa. Saamani tietämys lisää itsevarmuutta tulevaisuudessa työskennellessäni kasvatus- ja perhetyössä. Opinnäytetyöprosessi on avartanut näkemystäni juuri sosionomin mahdollisuuksiin varhaiskasvatuksen työkentällä. Sosionomina varhaiskasvatuksen työkentällä minulla on vahvuudet perhelähtöiseen työtapaan sekä tietämystä ja halua tukea vanhemmuutta heti ensitapaamisesta lähtien. Tehdesäni opinnäytetyötä, olen saanut myös tutustua projektiluontoiseen työtapaan. Jos tulevaisuudessa saisin mahdollisuuden työskennellä jonkin projektin parissa, ottaisin mahdollisuuden innolla vastaan.

Opinnäytetyön - ja omat tavoitteet	Kuinka pääsin tavoitteisiin?
<ul style="list-style-type: none"> - Tukea vanhempia, joiden lapsi on koulunaloitusvaiheessa ja hänellä on kielellisiä erityisvaikeuksia - Perehtyä lähtökohtien kautta kielellisiin erityisvaikeuksiin ja vertaistuen merkitykseen kielihäiriöisen lapsen perheessä - Ammatillinen kasvaminen oppaan edetessä - Laajentaa omaa tietämystään vanhemmuuden haastavuudesta, kun tietoa koulunaloitukseen on vaikea löytää - Saada tulevaan työhöni työvälineitä - Oppaan hyöty olisi pitkäaikainen 	<p>En pyytänyt vanhemmilta palautetta oppaan käyttöönoton jälkeen. Tämä jäi minua vähän harmittamaan, sillä olisi ollut mielenkiintoista tietää, kuinka opas on otettu käytännössä vastaan.</p> <p>Mielestäni teoriaosa opinnäytetyön raporttiosuudessa oli kattava ja pääsin perehtymään kunnolla sekä kielellisiin erityisvaikeuksiin että vertaistukeen.</p> <p>Ammatillinen kasvuni kielellisten erityisvaikeuksien osalta kasvoi paljon. Tulevaisuudessa esimerkiksi päivähoitoalalla, opinnäytetyöni ansioista minulla on laaja tietämys kielellisistä erityisvaikeuksista sekä teoriassa että vanhempien arjen näkökulmasta.</p> <p>Tulevaisuudessa tekemäni opas tulee varmasti olemaan työvälineeni ja osaan tarpeen vaatiessa suositella sitä asiakkailleni. Uskon, että oppaalle on käyttöä pitkään, koska se on helposti muokattavissa ajan henkeen.</p>

11.3 Johtopäätökset

Koko prosessin alusta alkaen opas koettiin tarpeelliseksi sekä vanhempien että projektin keskuudessa. Kielellisiin erityisvaikeuksiin liittyvää tietoa oli runsaasti, mutta vanhemmilta puuttui yksi selkeä opas, jossa olisi kaikki tarvittava tieto yhdessä paketissa. Meidän perhe menee kouluun - projektin työntekijät olivat myös sitä mieltä, että oppaan kokoaminen olisi hyödyllistä niin vanhempien kuin projektin näkökulmasta. Toiminnallisen opinnäytetyön tuloksena tein koulunaloitusvaiheen oppaan vastaamaan näihin tarpeisiin. Mielestäni opas on selkeä, helposti päivitettävissä oleva ja sisältää kaiken oleellisen informaation kielihäiriöisen lapsen koulunaloitukseen liittyen. Sekä itseni että projektin työntekijöiden mielestä opas on tarpeellinen, tiivis ja selkeä paketti. Luulen, että vanhemmat ovat tällä hetkellä tyytyväisiä oppaaseen, eivätkä lisääsi siihen mitään. Opas tehtiin kuitenkin niin, että sitä on tarvittaessa helppo muuttaa. Uskon, että opasta tarkistetaan sopivin väliajoin, näin se saadaan pidettyä ajan tasalla.

Suurimpana kehityshaasteena pidän oppaalle sitä, että se vakiinnutettaisiin vanhempien käyttöön. Luulen, että Meidän perhe menee kouluun - projektin päättyessä, kuitenkin aivohalvaus ja dysfasialiitto välittää opasta eteenpäin sitä tarvitseville. Jatkona tälle oppaalle voisi ajatella kehittää opasta kielihäiriöistä yläastevaiheessa, jolloin lapsi alkaa olla jo nuori ja koulunkäynnissä alkaa olla jo erilaiset haasteet. Sosiaalityön näkökentässä näen tälle oppaalle paljon käyttöä päivähoito -ja koulumaailmassa. Näissä kahdessa paikassa kielihäiriöisiä lapsia tapaa iso joukko heidän kanssaan työskenteleviä ihmisiä.

Olen kaiken kaikkiaan melko tyytyväinen koko opinnäytetyöprosessiin, mutta erityisesti kielihäiriöisten lasten vanhemmille tarkoitettuun oppaaseen. Uskon vahvasti siihen, että oppaasta tulee olemaan hyötyä pitkään kielihäiriöisten lasten vanhemmille, mutta myös kaikille kielihäiriöisten kanssa työskenteleville ja oleville ihmisille. Kielellisistä erityisvaikeuksista ei ole aikaisemmin toteutettu vastaavanlaista opasta, joten luulen, että niistä sairauksista/vammoista, joista tällaista ei ole vielä tehty, voivat saada mallin tällaisen oppaan tekemiseen.

LÄHTEET

- Adenius-Jokivuori, M & Aro, T 2003. Sosiaaliset taidot ja itsetunto. Teoksessa T. Siiskonen, T. Ahonen, T. Aro & Ritva Ketonen (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. PS-Kustannus, 254-274. Jyväskylä
- Ahonen, T & Siiskonen, T. 2001. *Sanat sekaisin*. WS Bookwell Oy. Juva
- Ahonen, T & Aro, T. 1999. *Oppimisvaikeudet*. WSOY -Kirjapainoyksikkö. Juva
- Ahonen, T., Aro, T., Marttinen, M. & Siiskonen, T. 2004. Kielen kehityksen erityisvaikeus. Teoksessa T. Ahonen, T. Siiskonen, & T. Aro (toim.) *Sanat sekaisin? Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluikässä*. PS-Kustannus, 19-32. Jyväskylä
- Airaksinen, A., Pitkänen, P., Qvarnström, M., Salo, E., Siiskonen, T. & Vanhatalo, H. 2003. Muut tukimuodot. Teoksessa Tiina Siiskonen, Timo Ahonen, Tuija Aro & Ritva Ketonen (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. PS-Kustannus, 336-348. Jyväskylä
- Aivohalvaus -ja Dysfasialiiton kotisivut.
http://www.aivoliitto.fi/kiellellinen_erityisvaikeus_%28sli%29/kiellellinen_erityisvaikeus. Viitattu 28.4.2009
- Aivohalvaus -ja Dysfasialiitto ry. 2009. Kielelliset erityisvaikeudet koulunaloitusvaiheessa. Opas kielihäiriöisten lasten vanhemmille.
http://www.aivoliitto.fi/files/708/dysfasiaopas2_n.pdf
- Alijoki, Alisa 2006. Eryitystä tukea tarvitsevien lasten polut esiopetuksesta alkuopetukseen-tukitoimet ja suoriutuminen. Helsingin yliopisto. Soveltavan kasvatustieteen laitos. Yliopistopaino. Helsinki
- Eskola, J & Suoranta, J. 1996. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Holopainen, P., Ojala, T., Orrellana, T. & Miettinen, K. (toim.) 2005. *Johdanto*. Teoksessa: *Siirtymät sujuviksi - ehyttä koulupolkua rakentamassa*. Helsinki: Opetushallitus. Viitattu 28.4.2010.
http://www.oph.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/oph/embeds/47165_siirtymat.pdf
- Huhtanen, Kristiina 2004. *Varhainen puuttuminen. Eryitysen tuen tarpeen kohtaaminen päivähoidossa*. Finn Lectura. Helsinki.
- Hyytiäinen-Ruokokoski, U. 2001. *Diagnoosina dysfasia. Opas kielihäiriöisten lasten vanhemmille*. 2. painos. Aivohalvaus ja dysfasialiitto ry.
- Keltinkangas-Järvinen, L. 2000. *Hyvä itsetunto*. WSOY.
- Kinnunen, P. 1999. *Sosiaalinen tuki ja kolmas sektori*. Gummerrus kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Lukka Satu. 2010. *Kielelliset erityisvaikeudet, palveluopas 2010*. Aivohalvaus- ja dysfasialiitto.
- Mykkänen-Hänninen, R. 2002. *Vapaaehtoistyön rajapinnoilla*. Yliopistopaino. Helsinki
- Pelkonen, M & Lötman-Kilpeläinen, L. 2000. *Neuvola lapsiperheiden tukena. Selvitys äitiys- ja lastenneuvolaan kohdistuneista tutkimuksista ja kehittämishankkeista 1990-luvulla*. Sosiaali ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Helsinki.

Projektin seminaari. Toukokuu 2009. Herttoniemen koulu.

Rimpelä, M., Kuusela, J., Rigoff A-M., Saaristo, V. & Wiss. K. 2008. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen peruskouluissa 2- perusraportti kyselystä 1.-6. vuosiluokkien kouluille. Vammalan kirjapaino oy. Vammala

Sarlin, H-M. 2007. Lapsen esiopetuksen suunnitelmä, LEOPS. Opetushallitus. Viitattu 11.11.2010. www.edu.fi.

Stakes 2005. Vasu: Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Toinen painos. Viitattu 14.2.2010. <http://varttua.stakes.fi/>

Vuorinen, M. 1996. Oma apuryhmäprojekti. Teoksessa oma-apuryhmät: vertaisten tukea ja toimintaa. Kansallisareena ry. Helsinki.

Viljamaa, M-L. 2003. Neuvola tänään ja huomenna. Vanhemmuuden tukeminen, perhekeskeisyys ja vertaistuki. Jyväskylän yliopisto. Hoitotieteenlaitos. Väitöskirja. Jyväskylä.

Vilkkä, H & Airaksinen, H. 2004. Toiminnallinen opinnäytetyö. Tammi. Helsinki.

Weiss, A.L. 2000. Preschool language disorders guide. Specific language impairment. Singular Thomson learning. San Diego (California).

LIITTEET

LIITE 1 OPAS

Kielellinen erityisvaikeus koulunaloitusvaiheessa



Aivohalvus- ja dysfasialiitto ry
Stroke- och dysfasiförbundet rf

SISÄLLYS

Alkusanat	3
Kielellinen erityisvaikeus	4
Haasteet oppimisessa	5
Kouluvalmius ja esiopetus	5
Koulunaloitus ja tukimuodot	7
Koulunaloituksen haasteet ja tuet	11
Vertaistuki	17
Projektin kokemuksia koulunaloitusvaiheesta	18
Kirjallisuutta	20



www.stroke.fi

Alkusanat

Tämä opas on tarkoitettu tuki- ja tietopaketti vanhemmille, joiden lapsi on koulunaloitusvaiheessa ja hänellä on kielellinen erityisvaikeus. Opas on Aivohalvaus- ja dysfasialiitto ry:n Meidän perhe menee kouluun -projektin tuotos ja se on tehty yhteistyössä Laurea-ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijan Anne-Riitta Kovan kanssa.

Oppaaseen on koottu tietoa kielellisestä erityisvaikeudesta, esiopetuksesta, koulunaloituksesta ja koulunkäynnistä sekä projektissa mukana olleiden perheiden ajatuksia ja tunteita lapsen koulunaloitukseen liittyen.

Oppaaseen on koottu nettilinkejä ja kirjallisuusvinkkejä, joista löytyy lisätietoa.

Tämä julkaisu löytyy liiton sivuilta www.stroke.fi. Verkojulkaisun tietoja päivitetään tarvittaessa.



Kielellinen erityisvaikeus

Kielellinen erityisvaikeus ilmenee puheen ja kielen tuottamisen ongelmina ja/tai ymmärtämisen vaikeutena. Kielellinen suoriutuminen on merkittävästi muuta suoriutumista heikompa. Vaikeuksien katsotaan johtuvan keskushermoston vaurioista tai toimintahäiriöstä. Myös perinnöllisyydellä on vaikutusta asiaan.

Kielellisiä arvioita ja diagnoosia asetettaessa on joskus vaikea erottaa, onko kielellinen kehitys viivästynyt vai onko kyse kielellisestä erityisvaikeudesta (diagnoosinumerot 80.1 ja 80.2). Kun kielenkäytössä on esimerkiksi nimeämisen vaikeutta, sananlöytämisen vaikeutta tai kielioppivirheitä, odotetaan häiriön olevan pitkäaikaisempi ja pysyvämpi.

Piirteitä voidaan havaita noin 2-vuotiaasta alkaen, mutta lievä kielellinen erityisvaikeus voi ilmetä vasta kouluiässä oppimisvaikeuksina. Lasten ja nuorten kielellisen erityisvaikeuden käypä hoito -suositus toteaa esiintyvyyden olevan noin 7 %.

Lapsella, jolla on kielellinen erityisvaikeus, saattaa olla vaikeuksia myös muilla kehityksen osa-alueilla. Hahmotushäiriöt, keskittymiskyvyn puute, yleinen kömpelyys, kontaktivaikeudet ja käytöshäiriöt ovat näistä yleisimpiä. Kielihäiriöisille lapsille ominainen piirre on tietynlainen ”jumiutuminen”; tutut asiat sujuvat, mutta siirtymätilanteet ja uudet asiat tuntuvat vaikeilta.

Lisätietoa:

Aivohalvaus- ja dysfasialiitto ry: www.stroke.fi

Kielelliset erityisvaikeudet (dysfasia) -opas,

Aivohalvaus- ja dysfasialiitto ry

www.kaypahoito.fi



Haasteet oppimisessa

Lapsen, jolla on lievä kielellinen erityisvaikeus, puhe voi kuulostaa koulun alussa normaalilta. Ongelmia voi kuitenkin olla puheen tuotossa ja ymmärtämisessä, sosiaalisissa taidoissa, lukemaan ja kirjoittamaan oppimisessa, luetun ymmärtämisessä, vieraisa kielissä, motorikassa, ongelmanratkaisussa ja tarkkaavaisuudessa. Lapsella, jolla on vaikea-asteinen kielihäiriö, on lisäksi vielä kouluiässä puutteita sanavarastossa, sanojen taivutuksessa ja sanajärjestyksessä.

Vaikka lapsella voi olla vaikeuksia puheen tuotossa ja ymmärtämisessä, visuaalinen eli näkemiseen perustuva puoli on yleensä vahva osa-alue. Siksi puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen, kuten kuvien ja tukiviittomien käyttö, auttaa lapsen kanssa kommunikoitaessa. Lapsi kokee

onnistuneensa, kun hän saa kertoa hänelle tärkeistä asioista, tulee ymmärretyksi ja ymmärtää muita.

Myös kuulijan täytyy huomioida lapsen vaikeudet kommunikoinnissa ja olla herkkänä lapsen aloitteille. Kun aikuiset kommunikoivat lapsen kanssa ja ymmärtävät lapsen viestin, he sanovat asian ääneen käyttäen samalla esimerkiksi viittomia. Näin he antavat lapselle myös mallin sekä puhutusta kielestä että visuaalisen menetelmän käytöstä.

Lisätietoa:

Aivohalvaus- ja dysfasialiitto ry: www.stroke.fi

Kommunikointi dysfaattisen lapsen kanssa -opas, Aivohalvaus- ja dysfasialiitto ry

Papunet: www.papunet.net

Vuorotellen. Opas vuorovaikutukseen ja kielen kehityksen alkuvaiheisiin, Kehitysvammaliitto

Opas kommunikoinnin mahdollisuuksiin, Kehitysvammaliitto

Kouluvalmius ja esiopetus

”Miten saan lapseni kiinnostumaan kouluaineista?”

Kouluvalmius

Kouluvalmiudella tarkoitetaan valmiutta oppia koulussa opeteltavia asioita. Kouluvalmiuden havaitsee kiinnostuksena uusien, koulumaisten asioiden oppimiseen. Lapsi innostuu kynäkäytöstä sekä äidinkielen ja matematiikan tehtävistä.

Kouluvalmiuteen liittyy tiedollisten ja taidollisten valmiuksien lisäksi riittävä tunne-elämän kehitys sekä sosiaalinen ja fyysinen jaksaminen. Olisi hyvä pohtia, jaksako lapsi keskittyä tehtävien tekemiseen ja osallistua koko päivän koulutyöhön. Tämän lisäksi pettymysten sietokyky, toisten lasten kanssa toimeen tuleminen sekä puolensa pitäminen ovat keskeisiä taitoja koulun alkaessa. Lapsen pitää olla myös riittävän

omatoiminen eli huolehtia pukemisesta, WC-käynneistä ja omista tavaroistaan sekä ruokailusta.

Jokainen lapsi on erilainen ja kehittyy omaan tahtiinsa. Onnistunut koulunaloitus tarkoittaa sitä, että lapselle tehdään erilaisia koulunaloitusta tukevia ratkaisuja ja siten saadaan muokattua koulunkäynti lapselle eduksi. Kaikissa lapsen kuntoutusta koskevissa asioissa voi olla yhteydessä tahoon, jossa lapsi on tutkittu ja kuntoutussuunnitelma laadittu.

Lapsen kouluvaihtoehto kannattaa pohtia tarkkaan yhteistyössä päivähoiton henkilöstön ja lasta tutkivan tahon kanssa. Jos lapsen koulussa selviäminen huolestuttaa, tehdään lapselle kouluvalmiustutkimus. Jos lapsi tarvitsee erityisopetusta yleisopetuksen luokassa tai erityisluokassa, tarvitaan siihen erillinen hakemus. Hakemukseen liitetään lasta hoitavien tahojen lausunnot.

Esiopetus

Lapsella on oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna oikeus saada esiopetusta. Pidennetyt oppivelvollisuuden piirissä olevalla lapsella ja sellaisella lapsella, joka aloittaa perusopetuksen vuotta säädettyä myöhemmin, on oikeus saada esiopetusta myös oppivelvollisuuden alkamisvuonna.

Kunnalla on velvollisuus järjestää esiopetusta, mutta siihen osallistuminen

on vapaaehtoista. Esiopetukseen osallistumisesta päättää oppilaan huoltaja. Tarvittaessa lapselle voidaan järjestää tukitoimia esiopetukseen. Lisätietoja esiopetuksen järjestämisestä saa oman kunnan opetus- tai sosiaalitoimesta.

Pidennetty, 11-vuotinen oppivelvollisuus alkaa sinä vuonna, jona lapsi täyttää kuusi vuotta. Pidennetyt oppivelvollisuuden tarkoituksena on vahvistaa lapsen kouluvalmiuksia niin, että hän selviytyisi opiskelustaan varsinaisessa perusopetuksessa mahdollisimman hyvin. Pidennetyt oppivelvollisuuden piirissä olevien oppilaiden opetus voidaan järjestää seuraavilla tavoilla:

- Viisi vuotta täytettyään lapsi aloittaa vapaaehtoisessa esiopetuksessa. Sen jälkeen hän jatkaa toisen vuoden oppivelvollisuuden suorittamiseen kuuluvassa esiopetuksessa, jonka jälkeen hän aloittaa perusopetuksen ensimmäisen luokan.
- Lapsen täyttäessä kuusi vuotta, hän aloittaa koulun. Ensimmäinen (mahdollisesti myös toinen) vuosi on oppivelvollisuuden suorittamiseen kuuluvaa esiopetusta, jonka jälkeen lapsi jatkaa perusopetuksessa.
- Yhden vuoden voi myös säästää oppivelvollisuuden loppupäähän käytettäväksi (harvinaisempi). Pidennetty oppivelvollisuus voidaan tarvittaessa myös purkaa.

Käytännöt ovat erilaisia eri kunnissa. Luokista voidaan käyttää erilaisia nimikkeitä, kuten starttiluokat tai nollaluokat.



Koulunaloitus ja tukimuodot

"Haasteena on tietojen hajanaisuus. Kun lapsen koulunkäynnille on monia vaihtoehtoja, niin tietoa saa hakea monesta eri paikasta."

Koulunaloitus

Oppivelvollisuus (Perusopetuslaki 21.8.1998/628, 25§)

"Suomessa vakinaisesti asuvat lapset ovat oppivelvollisia. Oppivelvollisuus alkaa sinä vuonna, jona lapsi täyttää seitsemän vuotta. Oppivelvollisuus päättyy, kun perusopetuksen oppimäärä on suoritettu tai kun oppivelvollisuuden alkamisesta on kulunut 10 vuotta. Jos perusopetukselle säädet-

tyjä tavoitteita ei lapsen vammaisuuden tai sairauden vuoksi ilmeisesti ole mahdollista saavuttaa yhdeksässä vuodessa, alkaa oppivelvollisuus vuotta 1 momentissa säädettyä aikaisemmin ja kestää 11 vuotta."

Koulutulokkaan vaihtoehdot:

1. Lapsen lähikoulun yleisopetusluokka. Koulunkäynti alkaa kodin ja koulun yhteisellä neuvottelulla, jossa sovitaan lapsen tarvitsemista tukitoimista ja yhteistyöstä kodin ja koulun välillä. Joskus on mahdollista saada osa-aikaista erityisopetusta sekä tarvittaessa tukiovetusta.

2. Yleisopetusluokka erityisoppilaana, jolloin lapsi saa enemmän tukea ja hänelle laaditaan HOJKS. Jos lapsella on pidennetty oppivelvollisuus, luokassa voi olla enintään 20 oppilasta. Erityisopetus päätöstä haetaan samalla tavalla kuin erityisluokallekin; vanhempien hakemus ja asiantuntijalausunto (yleensä hoitava taho suosittelee), jotka lähetetään lähikoulun rehtorille ja päätös tehdään opetusvirastossa.

3. Erityisoppilaana erityisluokalla, jolloin tehdään HOJKS, jossa määritellään henkilökohtaiset tavoitteet ja tukitoimet. Vaihtoehtona voi olla dysfasialuokka "tavallisessa" koulussa tai erityiskoulussa tai ns. monimuotoerityisluokka, joka voi olla painottunut kielihäiriöisten oppilaiden opetukseen.

4. Koulunkäynnin lykkääminen vuodelle. Tämä on harvinaisempi vaihtoehto lapsen kohdalla, jolla on kielellisiä erityisvaikeuksia. Se on kuitenkin käytössä joissain kunnissa. Lykkäämisvuoden oppilas voi olla esimerkiksi startti- tai nollaluokassa tai esiopetuksessa vielä vuoden. Tällöin hänelle laaditaan omat oppimistavoitteet.

Lapsen, jolla on kielellinen erityisvaikeus, opetuksen järjestämiselle löytyy vaihtoehtoja. Koulun alkaessa ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta säilyy huoltajalla. Koulu tukee kotona tapah-

tuvaa kasvatustehtävää ja vastaa oppilaan opetuksesta ja kasvatuksesta kouluyhteisön jäsenenä. Kodin ja koulun välinen tiivis vuorovaikutus lisää opettajan tuntemusta oppilaastaan. Jotta lapsen oppiminen ja koulunkäynti olisi tavoitteellista, tulee koulun olla yhteistyössä vanhempien kanssa tasaisin väliajoin esimerkiksi järjestämällä vanhempainiltoja ja aina tarvittaessa henkilökohtaisia palaverieita.

Vanhemmilla on oikeus vaikuttaa lapsensa koulunaloittamista tai paikkaa koskeviin ratkaisuihin. Kannattaa tutustua huolella esitettyihin vaihtoehtoihin. Koulujärjestelyjen selkiyttämiseen saa apua oman kunnan koulutoimesta.

Jokaiselle koulunsa aloittavalle lapselle, jolla on erityisopetus päätös, tehdään henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS). Siinä kuvataan, miten opetussuunnitelman tavoitteet olisi tarkoitus saavuttaa. HOJKSiin kirjataan myös mahdolliset tukitoimet, kuten tukiopeus tai osa-aikainen erityisopetus.

Koulunkäynnin tukimuotoja

Tukiopeus

Tukiopeuksessa lapsi saa yksilöllistä ohjausta joko kouluajalla tai kouluajan ulkopuolella. Tukiopeus tulisi aloittaa heti, kun oppimisvaikeudet on havaittu. Tällöin vältytään siltä, että lapsi jää

opinnoissaan jälkeen. Aloitteen tukio-
opetuksesta tekee yleensä opettaja.
Tukio-
petusta on pyrittävä järjestämään
yhteistyössä lapsen huoltajien kanssa.

Erityisopetus

(Perusopetuslaki 21.8.1998/628, 17 §)

”Oppilaalla, jolla on lieviä oppimis- tai sopeutumisvaikeuksia, on oikeus saada erityisopetusta muun opetuksen ohessa.

Jos oppilaalle ei vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästymisen tai tunne-elämän häiriön taikka muun niihin verrattavan syyn vuoksi voida antaa opetusta muuten, tulee oppilas ottaa tai siirtää erityisopetukseen. Erityisopetus järjestetään mahdollisuuksien mukaan muun opetuksen yhteydessä taikka muutoin erityisluokalla tai muussa soveltuvassa paikassa.

Oppilaalle tulee laatia henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma.”

Erityisopetusta voi saada muun opetuksen ohessa samanaikaisopetukseen, pienryhmässä tai yksilöllisesti.

Koulunkäynnin edetessä voidaan miettiä, selviytyykö oppilas yleisopetuksen opetussuunnitelman tavoitteista, ja tarvittaessa niitä voidaan yksilöllistää oppilaalle sopivaksi. Yksilöllistäminen pohditaan yhdessä vanhempien, opettajan ja muiden asiantuntijoiden kanssa. Oppimäärä voidaan yksilöllistää

vain, jos oppilaalle on tehty opetusvi-
rastossa erityisopetuspäätös.

Erityisopetuksen tavoitteena on auttaa ja tukea lasta siten, että hänellä on tasa-
puolisesti samanlaiset mahdollisuudet suorittaa oppivelvollisuus edellytysten-
sä mukaisesti yhdessä ikätovereidensa kanssa. Erityisopetuksessa lähtökohti-
na pidetään oppilaan vahvuuksia sekä yksilöllisiä oppimis- ja kehitystarpeita. Opetuksessa on tärkeää, että lapsen it-
seluottamusta ja aloitekykyä tuetaan mahdollisimman paljon. Jos oppilaalla ei ole enää tarvetta erityisopetukseen, tulee tehdä päätös hänen siirtämises-
tään yleisopetukseen.

Perusopetuslain muutos vuonna 2011

Varhaisella puuttumisella ja tuella tar-
koitetaan sitä, että kun lapsella havai-
taan olevan vaikeuksia oppimisessa,
aloitetaan tukitoimet heti, jolloin mah-
dollisuuksia ja vaihtoehtoja tukemi-
seen on runsaasti ja tukitoimia lisätään tarpeen mukaan.

Opetusministeriö on laatimassa pe-
rusopetuslain muutosta, joka koskee
erityisopetusta ja sen järjestämistä.
Nykyisessä laissa ei ole nimenomaisia
säännöksiä, joiden mukaan tiettyjen
tukitoimien järjestäminen olisi edelly-
tyksenä ennen erityisopetukseen siir-
tämistä. Tämä perusopetuslain muutos
astuu mahdollisesti voimaan 1.8.2011.

Luonnoksessa on mietitty tuen porrastusta, jossa ensimmäisenä tukena oppilaalle on opetuksen yhteydessä annettava lyhytaikainen tuki. Jos tämä ei riitä, siirrytään tehostettuun tukeen ja sen jälkeen erityiseen tukeen.

Lain muutoksella haetaan selkeyttä siihen, kuka voi määritellä oppilaan erityisen tuen määrää ja laatua. Nykyisin ulkopuolisten asiantuntijoiden lausunto on ollut erityistuen ja opetuksen päättämisen edellytys. Lain voimaantulon jälkeen pääpaino siirtyisi lääke-

tieteellisistä perusteista pedagogisiin perusteisiin. Tämä tarkoittaa sitä, että opetuksen järjestäjä ja koulu ottaisivat päävastuun erityisopetukseen siirtämisen edellytyksistä. (www.minedu.fi)

Lisätietoa:

Perusopetuslaki:

www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628

Opetusministeriö: www.minedu.fi

Opetushallitus: www.edu.fi

Palvelusivustot erityistä tukea tarvitseville oppijoille ja heidän perheilleen:

www.peda.net/veraja/vep



Koulunaloituksen haasteet ja tuet

”Kestääkö lapseni pettymyksiä?”

Oman lapsen koulun aloittaminen on varmasti jokaiselle vanhemmalle jännittävä paikka. Kun koulunsa aloittavalla lapsella on kielellinen erityisvaikeus, saattaa vanhemmilla usein herätä vielä enemmän kysymyksiä lapsensa koulunkäynnin suhteen. Epätietoisuutta voi herätä perheissä paljon, sillä lapsen koulupolulle on monia vaihtoehtoja. Koulutarjonnessakin voi olla suuria eroja riippuen perheen asuinpaikasta. Vanhempia voi mietityttää myös lapsen käytännön asioista selviäminen, esimerkiksi omista tavaroista huolehtiminen, ruokailut ja wc:ssä käyminen. Vanhempia voi askarruttaa myös kodin ja koulun välinen yhteistyö.

Yhteistyö kodin ja koulun välillä

”Onko lapseni opettajalla tarpeeksi tietoa lapsestani, toimiiko kodin ja koulun välinen yhteistyö?”

Koulun ja kodin välisen yhteistyön on toimittava mutkattomasti, varsinkin silloin kun oppilas tarvitsee erityistä tukea. Yhteistyön vanhempien ja opettajien välillä tulee sekä edesauttaa että tukea lapsen tavoitteellista oppimista ja koulunkäyntiä. Yhteisvastuullisen kasvatuksen tavoitteena on edistää lasten ja nuorten oppimisen edellytyksiä, turvallisuutta ja hyvinvointia koulussa.

Toimivalla yhteistyöllä kodin ja koulun välillä saadaan hyvät edellytykset lapsen koulunkäynnille. Ennen koulun alkamista lapset käyvät tutustumassa tulevaan kouluunsa. Kun tuleva koululainen tarvitsee erityistä tukea, järjestetään yleensä myös palaveri lapsen koulunaloitusta varten. Hyvä yhteistyö tässä niveltävyydessä varmistaa tärkeiden tietojen siirtymisen tulevalle opettajalle. Palaverissa on hyvä miettiä tulevia käytäntöjä kodin ja koulun välillä. Palaverissa vanhemmat voivat esimerkiksi kertoa, jos lapsella on kotona tapoja ja käytäntöjä, jotka voisivat auttaa käytännön tilanteissa koulussa.

Koulukiusaaminen

”Miten lapseni sopeutuu koululuokkaansa? Saako kavereita, kun on erilainen?”

Koulukiusaamisesta on se, että samalle oppilaalle aiheutetaan toistuvasti ja tahallaan pahaa mieltä. Kiusatun on yleensä vaikea puolustautua tekijää vastaan. Tahallisuudella tarkoitetaan sitä, että siinä on tarkoitus loukata tai aiheuttaa pahaa mieltä. Joskus toisen mielen voi pahoittaa myös vahingossa. Silloinkin asia on hyvä selvittää.

Kiusaaminen on vakava asia, ja se mietityttää varmasti jokaista vanhempaa. Aina ei ole kyse kiusaamisesta, kyse voi olla myös lasten välisestä tavanomai-

sesta vitsailusta, nahistelusta ja hännämisestä. Epäselvissä tapauksissa aikuinen voi neuvoa lapsia siinä, mikä erottaa leikin kiusaamisesta. Leikin täytyy olla kaikkien mielestä hauskaa. Välillä kaverisuhteissa voi olla alamäkiä. Joskus loukataan ja tullaan loukatuksi, sovitaan ja pyydetään anteeksi ja jatketaan leikkejä. Vanhempien on hyvä jutella näistä asioista lapsen kanssa. Miten muiden käytös vaikuttaa minuun, entä minun käytökseni muihin? Keskusteluilla on iso merkitys siihen, etteivät asiat jää painamaan lapsen mieltä.

Koulussa koulukiusaamista ehkäistään monin keinoin. Myös kotona asian eteen voidaan tehdä paljon, vaikka kiusaaminen ei koskettaisikaan sinä hetkenä omaa perhettä. Kysymällä lapsen koulupäivästä vanhemmat osoittavat lapselleen olevansa kiinnostuneita koulunkäynnistä. Vanhempien kannattaa myös olla herkkänä lapsen sanattomille viesteille ja varata keskusteluille aikaa.

Lisätietoa koulukiusaamisesta ja siihen puuttumisesta:

www.kivakoulu.fi

Opetushallitus:

www.edu.fi/hankkeita/koulurauha/turvallinen_koulupaiva.pdf

Mannerheimin lastensuojeluliitto ry:

www.mll.fi/kasvattajille/kiusaaminen/

Koulumatkat

”Pääseekö lapseni turvallisesti kouluun? Olemmeko oikeutettuja koulukyytiin?”

Jos esi- ja perusopetusta saavan oppilaan koulumatka on viittä kilometriä pitempi, oppilaalla on oikeus maksuttomaan kuljetukseen. Oppilaalla on oikeus maksuttomaan kuljetukseen myös silloin, kun edellä tarkoitettu matka oppilaan ikä ja muut olosuhteet huomioidaan ottaen muodostuu oppilaalle liian vaikeaksi, rasittavaksi tai vaaralliseksi.

Oppilaan päivittäinen koulumatka odotuksineen saa kestää enintään kaksi ja puoli tuntia ja erityisopetuksen oppilaan kolme tuntia. Kuljetusta odottavalle oppilaalle on järjestettävä mahdollisuus ohjattuun toimintaan. Lisätietoa kuljetusten käytännöistä saa oman kunnan koulutoimesta.

Aamu- ja iltapäivähoito

(Perusopetuslaki 48 b § 19.12.2003/1136)

”Aamu- ja iltapäivätoiminnan tavoitteena on tukea kodin ja koulun kasvatustyötä sekä lapsen tunne-elämän kehitystä ja eettistä kasvua. Lisäksi aamu- ja iltapäivätoiminnan tulee edistää lasten hyvinvointia ja tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa sekä ennaltaehkäistä syrjäytymistä ja lisätä osallisuutta.

Aamu- ja iltapäivätoiminnan tulee tarjota lapsille monipuoliset mahdollisuudet osallistua ohjattuun ja virkistävään toimintaan sekä mahdollistaa lepo rau-

hallisessa ympäristössä, ammattitaitoisen ja tehtävään soveltuvan henkilön valvonnassa.”

Kunta voi järjestää ja hankkia tämän lain mukaista aamu- ja iltapäivätoimintaa. Jos kunta järjestää tai hankkii tämän lain mukaista aamu- ja iltapäivätoimintaa, tulee sitä tarjota kunnassa toimivien koulujen ensimmäisen ja toisen vuosiluokan oppilaille sekä muiden vuosiluokkien osalta 17 §:n 2 momentissa tarkoitetuille oppilaille kunnan päättämässä laajuudessa.

Lisätietoa:

Opetushallitus:

www.edu.fi/apioiminta/erityista_tukea_tarvitsevat.pdf

Koulukielen sanastoa

Suomen Vanhempainliiton sivuilta löytyy paljon tietoa lapsen koulunkäyntiin liittyen. Alla olevasta linkistä löytyy koulukielen sanasto, joka on 12-sivui- nen lehtinen ja sen saa helposti tulostettua paperiversioksi.

Lisätietoa:

Suomen Vanhempainliitto:

www.vanhempainliitto.fi/materiaalit/

Henkilökohtainen apu

Vammaispalvelulain uudistus tuli voimaan 1.9.2009. Henkilökohtainen apu, jolla tarkoitetaan välttämätöntä avustamista kotona ja kodin ulkopuolella, muuttui subjektiiviseksi oikeudeksi vaikeavammaiselle. Henkilökohtaisen

avun on tarkoitus auttaa vaikeavam- maista henkilöä toteuttamaan omia elämän valintojaan sekä omaehtoista toimintaa. Avun tarvitsijan on itse voi- tava vaikuttaa ja määritellä missä asi- oissa ja miten avustaminen tapahtuu. Henkilökohtainen apu on apua niis- sä toimissa, jotka henkilö tekisi itse, mutta ei niistä vamman tai sairauden vuoksi selviä. Järjestämistapa sovitaan palvelusuunnitelmassa.

Lisätietoa:

Aivohalvaus- ja dysfasialiitto ry:
www.stroke.fi



Puhevammaisten tulkkipalvelut

Tulkkipalvelu perustuu vammaispalvelulakiin ja sitä voidaan myöntää opiskeluun, asioimiseen, yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja virkistäytymiseen. Puhetulkkipalvelun tarve on aina yksilöllinen ja saattaa muuttua ajan kuluessa.

Lisätietoa:

Papunet:

<http://papunet.net/yleis/tulkkipalvelu.html>

Kela: www.kela.fi

Alle 16-vuotiaan vammaistuki

Alle 16-vuotiaan vammaistuki on tarkoitettu pitkäaikaisesti sairaalle tai vammaiselle lapselle. Alle 16-vuotiaan vammaistuki on ollut aiemmin nimeltään lapsen hoitotuki.

Lisätietoa:

Kela: www.kela.fi

Osittainen hoitoraha ja hoitovapaa

Vanhempainvapaan jälkeen voi jäädä osittaiselle hoitovapaalle, jolloin lyhennetään palkattomasti päivittäistä työaika tai viikkotyöaika.

Kela maksaa osittaista hoitorahaa osittaisen hoitovapaan ajalta seuraavasti:

- Alle 3-vuotiaan sekä ensi- ja toisluokkalaisen vanhemmille.
- Pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin kuuluvan lapsen vanhemmille sen vuoden heinäkuun loppuun, jolloin lapsen 3. lukuvuosi loppuu.

- Oppivelvollisena esiopetukseen osallistuvan lapsen vanhemmille, kun lapsi aloittaa koulun vuotta säädettyä myöhemmin.

Lisätietoa:

Kela: www.kela.fi

Sosiaaliturvasta lisätietoa löydät myös

Aivohalvaus- ja dysfasialiitto ry:

www.stroke.fi

Kuinka perhe jaksaa?

”Haluaisimme löytää oikeat keinot auttaa lasta läksyissä”

Lapsen koulun aloittaminen koskettaa koko perhettä. Koko perheen; lapsen, vanhempien ja sisarusten on puhallettava ”yhteen hiileen”, jotta arjessa kaikki voisivat hyvin. Vanhemmilla on kuitenkin vetovastuu. Vanhempien tulisikin muistaa, että vaikka tulis haasteita lapsen kanssa, he ovat kuitenkin vanhempiina lapsensa parhaita asiantuntijoita.

Jotta perheellä riittää voimia menä eteenpäin, tulee välillä pysähtyä. Perheenjäsenten on osattava ottaa aikaa itselleen arjen hälinän keskellä. Tässä vinkkejä jaksamiseen:

Huolla parisuhdetta, sillä toimiva parisuhde perheen keskellä on tärkein tukipilari. Vanhempien tulis muistaa levätä sekä yksin että yhdessä. Esimerkiksi viikonloppuloma kahdestaan puolison kanssa auttaa jaksamaan pitkälle arjen hälinässä.

Huomioi sisarukset. Kun perheessä on erityistä tukea tarvitseva lapsi, voi joskus muut sisarukset unohtua. Anna pieni hetki päivässä sisarukselle. Tällöin lapsi ymmärtää, että hänestäkin välitetään, vaikka hän jäisikin joskus vähemmälle huomiolle.

Lapsen jaksamista auttavat selkeät rutiinit, niin että ruokailu, läksyjenselitys ja nukkumaanmeno-aika olisivat ainakin arkisin samaan aikaan. Tällöin lapsikin on rauhallisempi, kun hän voi ennakoida ja tietää mitä seuraavaksi tapahtuu.



MISTÄ VOIMAA VANHEMMUUTEEN

- Lapsen onnistumisista erilaisissa asioissa.
- Perheen yhteisistä mukavista tekemisistä.
- Oma ajankäytön tasapainosta; omat harrastukset, työ, fyysinen kunto ja riittävä lepo myös aikuiselle.
- Yhteisestä ajasta parisuhteelle, keskusteluista puolison kanssa.
- Ystäviltä ja sukulaisilta.
- Sallimalla itselle helpotusta kotihommiin, jotta jaksaa pyörittää arkea.
- Hakemalla ajoissa apua perheen ulkopuolelta.
- Huumorista.
- Ajattelemalla pidemmälle tulevaisuuteen.

MITEN TUEN LASTANI

- Olemalla kiinnostunut lapsesta ja koulusta.
- Poistamalla häiriötekijöitä läksyjen teosta.
- Positiivisella asenteella koulua kohtaan.
- Järjestämällä aamu- ja iltapäivähoidon.
- Varmistamalla turvallisen koulumatkan.
- Olemalla yhteistyössä opettajan kanssa.
- Oppimisleikkien ja pelien avulla.
- Vastaamalla lapsen kysymyksiin ja kannustamalla.
- Huolehtimalla perusrutiineista; ruoka, uni, puhtaus, tauot.
- Huolehtimalla arjen säännöllisyydestä ja ennakoimalla tilanteita.

Kooste projektissa mukana olleiden perheiden vastauksista.

Lisätietoa:

Väestöliitto: www.vaestoliitto.fi

Mannerheimin lastensuojeluliitto ry: www.mll.fi





Vertaistuki

”Vertaistukiryhmässä saamme mahdollisuuden keskustella ja vaihtaa kokemuksia perheitemme arjesta ja lapsista.”

”Vertaistukiryhmässä ei tarvitse selitellä, voimme puhua asioista niiden oikeilla nimillä.”

Vertaistuella on suuri merkitys ihmisen jaksamiselle ja elämäntilanteelle. Vertaistuki perustuu yhteisten kokemusten jakamiseen ja sillä tarkoitetaan kahta tai useampaa ihmistä, joita yhdistää jokin ongelma tai samankaltainen elämäntilanne. Kun elämään tulee muutoksia, uusi elämäntilanne vaatii sopeutumista ja uuden elämän halluun ottamista. Vertaisryhmissä on tarkoitus tukea ja vahvistaa arkipäivän selviytymistä sekä sopeutumista uu-

teen elämäntilanteeseen, kuten esimerkiksi vamman tai sairauden aiheuttamiin muutoksiin.

Mistä vertaistukea saa?

Kielihäiriöisten lasten perheet voivat löytää vertaistukea ja -ryhmiä esimerkiksi yhdistystoiminnan kautta sekä Internetistä keskustalstoilta. Aivohalvaus- ja dysfasialiiton lääkinnällisenä kuntoutuksena järjestettävillä sopeutumisvalmennuskursseilla perheet ovat saman asian takia. Näin syntyy mahdollisuus myös vertaistukeen, kun tutustutaan muihin perheisiin, joilla on samoja mietteitä kuin itsellä.

Lisätietoa sopeutumisvalmennuskursseista ja oman alueen yhdistyksistä:

Aivohalvaus- ja dysfasialiitto ry: www.stroke.fi

Projektin kokemuksia koulunaloitusvaiheesta

”Vertaistuen avulla on ollut helpompi tehdä päätöksiä. Sen avulla olemme saaneet vaihtoehtoja asioille ja näkökulmia siihen, miten muut ovat toimineet erilaisissa tilanteissa ja asioissa.”

”Samalla on saatu paljon uusia ystäviä, eikä vertaistukea ole tarvinnut hakea muualta.”

”On saatu paljon käytännön vinkkejä arkeen.”

Meidän perhe menee kouluun - projekti (2007–2009) oli osa Raha-automaattiyhdistyksen oppimisvaikeusohjelmaa ja se kohdentui perheisiin, joiden esiopetusikäisellä lapsella on kielellinen erityisvaikeus. Projektin tavoitteena oli ennaltaehkäistä näiden lasten riskiä saada oppimisvaikeuksia kouluikässä, tukea perhettä koulunaloitusvaiheessa ja verkostoitua vertaistukiryhmän kanssa.

Tavoitteena oli myös tiedon jakaminen perheille kielellisistä vaikeuksista ja niihin liittyvistä asioista. Tarkoituksena oli myös lisätä perheiden jaksamista koulunaloitusvaiheessa ja antaa arjen työkaluja perheelle lapsen koulunkäynnin tukemiseksi. Perheet kokoontuivat lähipaikkakunnalla viikonlopputapaamisissa 4–6 kertaa. Projektin kuluessa perheille muodostettiin myös keskustelusivusto, jonka kautta yhteydenpidosta, vertaistuen ja tiedon saamisesta tuli luonnollinen osa arkipäivää. Projektiin osallistui Pohjanmaalla 12 perhettä ja pääkaupunkiseudulla 15 perhettä.

Vanhempien mielestä projektin tärkein anti oli vertaistuki. Viikonloppujen aikana he tutustuivat toisiinsa ja jakoivat arjen kokemuksiaan. Jonkin perheen hyväksi kokemia keinoja oli helppo keilla omassa arjessa. Vanhemmat saivat vertaistuen kautta myös tietoa erilaisista tukimuodoista ja harrastuksista.

Keskustelupalsta: www.stroke.fi/keskustelu

Vanhempien kokemuksia

"Samassa tilanteessa olevien kanssa on ollut helpompi jakaa kokemuksia ja kysyä kielellisiin erityisvaikeuksiin liittyvistä ongelmista"

- Projektin avulla perheet ovat kokeneet saaneensa paljon apua kysymyksiinsä.
- Projektin järjestämien leirien/tapaamisten myötä he ovat saaneet uusia ystäviä ja sitä kautta vertaistukea.
- Ennen projektin alkamista lapsen tulevaisuus ja koulunaloitus saattoi olla perheille "musta aukko", eikä tiennyt mistä olisi saanut tietoa.
- Vertaistuen ansiosta perheet eivät tunne enää olevansa "yksin" ongelmansa kanssa.
- Projektin ollessa nyt lopuillaan, tuntee jokainen perhe saaneensa paljon tietoa, tukea, apua ongelmiinsa. Niillä eväillä on hyvä jatkaa eteenpäin, eivätkä he jatka sitä yksin.

Lisätietoa projektista:

Aivohalvaus- ja dysfasialiitto ry: www.stroke.fi



Kirjallisuutta

Eki on ok -kuinka kielellinen vuorovaikutus onnistuu.

Tuovinen, S. ja Pitkänen, P. Haukkarannan koulu. 2004.

Erityistä tukea tarvitsevat oppilaat aamu- ja iltapäivätoiminnassa.

Rajala, R. (toim.). 2007. Opetushallitus. www.apip.fi.

Esiopetus tavoitteellisen oppimispolun alkuna.

Högström, B. & Saloranta, O. (toim.) 2001.

Iso lapsi, pieni koululainen. Hyvän lapsuuden ytimessä.

MLL:n julkaisut. <http://kauppa.mll.fi/>

Joko se puhuu? – Kielen kehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa.

Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T., Ketonen, R. (toim.) 2003.

Kielitaito puhkeaa kukkaan. Kieltä rikastuttavia leikkejä 3-6-vuotiaille lapsille.

Harju, H. Folkhälsan Mittnyland Ab. 2006.

Kumpikaan meistä ei pärjää yksin, - sisaruksena perheessä, jossa on vammaisen lapsi.

Melamies, N. MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö Kuntoutus- ja kehittämiskeskus Huvitus. 2002.

Lapsellani on oppimisvaikeuksia.

Numminen, H., Sokka, L. 2009. Edita Publishing Oy.

Sanat sekaisin? – Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluiässä.

Ahonen, T., Siiskonen, T., Aro, T. (toim.) 2001.

Tarinan kertojat. Iloa ja leikkiä kieleen, liikkumiseen ja laskemiseen.

Karvonen, P. Erilaisten oppijoiden liitto ry, Keski-Suomen erilaiset oppijat ry. 2009.

Yhdessä. Leiki, liiku ja lue lapsesi kanssa.

Karvonen, P. ja Lehtinen, T. Erilaisten oppijoiden liitto ry, Helsingin seudun erilaiset oppijat ry, Hero. 2009.

Ymmärsinkö oikein? – Kielelliset vaikeudet nuoruusiässä.

Aro, T., Siiskonen, T., Ahonen, T. (toim.) 2007.